

1936 - 1937

S srečo v leto 1937

4

RAZORI

LIST ZA ODRASLO MLADINO

VESELJE
ZIMSKEGA
SPORTA.

Konjiček vleče
razposajeno mla-
dino na sankah v
zasneženo pokra-
jino.

VSEBINA

Danica Gruden: Dve rudarski 97. — Ilka Vaštetova: Ugrabljen 98. — Ing. Lupša Ferdo: V prašumah na Malajskem polotoku 100. — Zavrl Albin: Rastkov beg na Sv. goro 104. — Janko Sicherl: Smučanje v gorah 107. — Ivan Maticič: Pred dvajsetimi leti 109. — P. Matheus — D. H.: Sivec 112. — Zavrl Albin: Iz življenja velikega kralja Petra Osvoboditelja 114. — Ost: Tine vé, kaj se spodobi 116. — Jože Župančič: Na ilirskih gomilah poleg Vač 117. — Prof. Silvo Breskvar: Pomenek o soncu 121. — Jos. Brinar: Pavliha in njegove vesele pustolovščine 125. — Oevirk Vasilij: Pastir Tevžek.

UREDNIKOVO PISMO

Oevirk Vasilij: Nekaj sem izbral, kakor vidiš. Proza je boljše od pesmic. Mogoče bom še kaj porabil. — Modec Anton: Tvoja „Zima“ še ni za tisk. Je vsa prav začetniška (nizdol, riga, prihrumela, grdā itd.). Uganki bom priobčil. — Sobočan Štefan: Dogodek sam bi bil zanimiv, ali v pesmi je tako podan, da bi jo moral jaz popolnoma preobrniti za „Razore“. Drugič kaj! — Knafelec Gilda: Tvoja vsebina „Božičnih dni“ je že stara. Zadnja kitica je najboljša: Zdaj dreveška več ne bo.

Oče mrtev je . . .
Zaslужil več ne bo,
da kupil bi drevo —
lepo božično drevo . . .

Guzelj Gustav: „Življenje“ z značajji, z ideali, z nazori, z usodo, z užestnostjo — preveč je v tvojih kiticah. Za začetnika je taka vsebina pretrd oreh. — Vsem dopisnikom: Pišite le na eno stran, ne preveč, kvečjemu za 1 stran „Razorov“ in preden odpošljete, dobro in skrbno pregledajte, ker pri nekaterih kar mrgoli napak. Kjer sem videl, da je prav površno napisano — je šlo kar v koš. ● Prav so rešili v prejšnjih številkah: Narat Katka, Zellhofer Hinko, Smrekar Tine, Klančnik Egon, 1. razred mešč. šole Rakek. ● Za najboljšo velikonočno križanko razpisuje uredništvo nagrado: lepo mladinsko knjigo. Kakor v 11. letniku „Razorov“ namerava uredništvo tudi letos za Veliko noč priobčiti na 10 straneh prispevke iz vrst naročnikov in naročnic, ako bo dovolj prispevkov in dobrih prispevkov. Najboljši prispevek bo nagrajen s knjigo in s sliko nagrajenca ali nagrajenke v „Razorih“. Tudi nadaljnja dva najboljša prispevka bosta prinesla slike avtorjev. Pošljite prispevke (poljubna vsebina) najkasneje do

20. februarja uredništvu „Razorov“ Rakek in vsak naj priloži svojo sliko.

Ministrstvo prosvete je z odlokom P. br. 19.462 od dne 30. VI. 1934. l. priporočilo „RAZORE“ za vse nižje srednje in meščanske šole!

RAZORI

LIST ZA ODRASLO MLADINO
V. LETNIK 1936 - 1937

VRAČUJOČA SE LOVCA.

DANICA GRUDEN:

D V E R U D A R S K I

1. *Pod zemljo rijemo kot krti,
mrki, v se zaprti
dan in noč, črni rudarji.
Iz rova v rov doni pesem krampa in lopate
za mater, za otroke in brezposelne brate.
Od večnega pričakovanja smrti
hodimo domov trudni in strti ...
Tam daleč nekje v mestu se sprehaja žid.
Siv je, betežen, zapušča ga vid
in ne ve, kje je rudnik, ki mu daje denar —
a kljub zlatu je gospod že star.
Kmalu ga bo vzela smrt.
Žid bo rudar, v črno zemljo zaprt.*
2. *O Barbara sveta, rudarska patrona!
Zgradili smo cerkev ti z božjega lona,
ker čuvaš nas v rovih velikih nezgod,
slavimo od nekdanj rudarji tvoj god.
Tvoj god je naš praznik, to dan je radosti.
Če v letu je dela, vsega je dosti.
Še pozno v noč harmonika poje,
Barbari vsakdo napiva po svoje.
O Barbara sveta, ti čuvaj naš rod,
pod zemljo varuj nas velikih nezgod!*

ILKA VAŠTETOVA:

UGRABLJENA (USKOŠKA DOGODIVŠČINA IZ L. 1692.)

(Konec.)

»Dutroa« je skrivnostno strupena rastlina, ki raste okrog gradu Vrhovo. Valvazor je Mariji nekoč pravil, kako eno samo zrno tega rastlinskega semena zmede človeku pamet, da se prav nič ne zaveda, kaj počne in kaj drugi počnejo z njim... Ha! Janez, izdajalec, v to past me ne ujameš!

Trdno je sklenila, da raje umre, kakor da bi pod to streho karkoli použila.

Gusle so utihnile. Sofronija je zaprla oknico in odšla iz čumnate, ne da bi se bila ozrla na tujko.

»Ali je Jovan igral pred dvorom?« je vprašal brat, ko je sestra stopila v vežo.

»Da. Zapodila sem ga. Čas je, da gremo k počitku. Moliva!«

Pop je molil glasno, da ga je čula Marija v čumnato:

»Hodimo spat,
boga zuat
usako nozh
na pomozh
trubi trubi slaua boshia
krail nebesky is neba yde,
use suetze sab uody
tamo doly na podoly,
kir auzhary auze paso,
auze boga nespasnashе,
boile se ym naroditi,
kakor peklu prebiuati,
tushnu pismu prepisati,
alleluja, alleluja!«

»Amen!« se je odzvala Sofronija in pristavila: »Bojim se spati poleg tvoje ujetnice. V spanju bi me mogla zadaviti in bi ušla. Zaklenem jo v čumnato in si napravim ležišče v gornji izbi.«

»Kakor hočeš,« je skomignil brat in spravil velik nož, ki je ležal na mizi, za pas.

Sofronija je stopila k vzdani omarici, vzela iz nje steklenico žganja in dejala:

»Ni mi dobro.«

Skrivaj se je ozrla po bratu. Ta pa se ni okrenil. Skrivaj se je smehljal — vedel je, da sestrina slabost ni drugega kakor jeza zaradi njegove neveste.

Sofronija si je natočila čašico žganja in ga izpila. Nato se je še enkrat skrivaj ozrla na brata, spustila drobno zrno v čašo in vprašala:

»Ali še tebi natočim čašo?«

In že je pristopila in mu ponudila žganje. Izpil je čašo v dušku.

Potem je pomlaskal z jezikom.

»Hm, se mi zdi, da ima žganje čuden okus.«

»Morda čašica ni bila čista,« je rekla in obrisala čašo s predpasnikom. Postrani je s prodirajočim pogledom zopet ošinila brata.

Pop se je prijel za glavo in sedel na stol. Vzel je z mize palico, ki jo je bil že napol izrezljal, si jo naslonil ob ramo in pomeril, kakor da ima v roki karabinko. Odstavil jo je, zmajal z glavo in dejal:

»Zarjavela je. Daj mi olja, da si jo osnažim!«

S satanskim posmehom je vzela s police skodelico, nalila vanjo vode in jo postavila pred brata. Pop je pograbil z mize cunjo, jo omočil v vodo in začel svojo »karabinko« skrbno mazati. Sofronija se mu je zasmejala na vsa usta, on pa — kakor da bi je ne bilo. Zadovoljno je pokimala, stopila k vhodu in odrinila zapah, nato je obrnila ključ Marijine spalnice in odšla k počitku v izbico onkraj veže.

Marija je slišala, kako je zarožljaj ključ v njenih vratih in kako so se kmalu nato nekje v hiši zaprla vrata. Potem je vse utihnilo. Le od časa do časa se je slišalo iz veže popovo mrmranje ali rahel ropot, ko je nekaj prekladal po mizi...

Dekle je ležalo oblečeno na postelji in strmelo proti zamreženi lini. Mrzlično so se podile misli po njeni izmučeni glavici: Ali ni nobene rešitve?... Tiho je vstala, stopila k lini in krepko zgrabila za železje... Oh, ni se premaknilo. Bilo je globoko vzdano.

Marija se je zopet vrgla na posteljo in težko vzdihnila. Zunaj na vasi je zahrumelo.

Tekanje.

Klicanje.

Vzkriki.

Uskoki so se vrnili s pohoda... kmalu je zopet vse utihnilo. Če je črv zaškrtal v skrinji, če je miš tekla zunaj po veži, če se je premaknil pop zunaj na škripajočem stolu — vselej je Mariji zastal dih in srce ji je divje utripalo. Z grozo je upirala pogled v vrata.

A zopet se je pomirila.

Kar zasliši iz daljave pasje lajanje. In zopet — bliže... Zverjad hodi okrog sela. Lakota jo prižene iz gozdov — razmišlja Marija.

Zdajci pes na dvorišču kratko zalaja — umolkne. Marija se dvigne na komolec in prisluškuje: Ali niso zacvilila vhodna vrata? Ali se ni v veži nekaj zganilo?

Zdaj!

Po vratih tiplje!

Ključ se obrača!

Marija plane kvišku, pa se zopet sesede na posteljo... Vrata se počasi odpirajo — nekaj temnega stoji med njimi...

»Marija!« zašepeče glas.

Kdo — kdo je to?

Še enkrat:

»Marija!«

To ne more biti pop in nihče izmed Uskokov. Ali je — Janez? On edini jo pozna med temi ljudmi. Janez — izdajalec!

Marija zbere ves pogum.

»Kdo je?« se tiho odzove in ostro motri temno postavo, ki se med vrati nejasno loči od polteme, prihajajoče iz veže.

»Jaz sem, Janez. Pojdi z menoj, Marija!«

Vstopil je in iztegnil roko. Marijo je oklenila tesnoba. Ni se ganila... Kaj hoče? Kako je prišel v hišo? Ali ni pop še vedno v veži?

In preko vsega se ji je zaiskrilo: V dogovoru je s popovo sestro! Ha!

Izročila me je njemu, da se reši nezaželjene svakinje! O, zdaj vidim ves njun peklenski načrt!

»Ha!« je kriknila in s pestjo treščila po roki, ki se je dotaknila njenega ramena.

»Vraga! Ali si ponorela? Marija! Rešim te. Daj mi roko, da zbeživa! Glej v veži je tema.«

Res, v veži je dogorevala trska, poltema, ki je prihajala skozi odprta vrata v čumnato je popolnoma ugasnila — Marija ni razločila ničesar več.

Zopet je začutila Janezovo roko. Odskočila je.

»Ne ukaniš me, podlež!« je siknila. »Dogovorjen si s popovo sestro. Njej na voljo me hočeš pogubiti.«

Trenuten molk.

Janez je otipal na postelji odejo iz domače volne. Pobliskovo jo je zgrabil, je vrgel preko dekleta — zamolkel krik — in — že je zadrnil odejo okrog Marije. Dvignil je devojko kakor vrečo, vkljub temu, da je divje otepala z nogami, in jo odnesel.

Veža je bila razsvetljena le še po mesečini, ki je prihajala skozi line. Nejasno je Janez razločil belo liso — obraz popa, ki je še vedno sedel pri mizi in ni slišal, ne videl ničesar okrog sebe. S cunjo je dvignil palico in nekaj mrmral predse... Dutroa je delovala!

Janez je s svojim bremenom preko ramen stekel skozi selo. Koncem sela je zavil v gozd. Tam je postavil Marijo na tla in snel odejo z nje.

»Zdaj si prosta.«

Odrevenela je. Ni ga razumela.

Prosta?

Ali je ni ugrabil — zase?

Pobral je odejo, ki je ležala v snegu in ogrnil z njo Marijo.

»Drži jo, da je ne izgubiš. Zeblo te bo. Do doline imava še dolgo pot.«

Stopil je h grmu. Vrezal dve močni palici, podal eno Mariji in pobral izpod grma gusle, ki jih je bil tam skril. Molče si jih je oprtal. Potem kratko:

»Pojdiva!«

Zdajci se je zganila.

»Ja — a — nez!«

Kakor ihtenje se ji je iztrgalo iz grla.

»Pojdiva! Mraz je,« se je odrezal, da zakrije zadrego, ki ga je dušila.

In stopal je pred njo proti dolini... Kakor v sanjah, s solzami na smehljajočih se licih, je stopala Marija za njim.

Rešena!

ING. LUPŠA FERDO:

V PRAŠUMAH NA MALAJSKEM POL- OTOKU

4. V PRAŠUMI.

Zapustivši mesto Patani, kjer je bil sedež generalnega guvernerja, sem se za nekaj dni utaboril v Setongu, majhnem naselju pred neizmerno malajsko prašumo. Tu sem pripravil majhno odpravo, ki naj bi poiskala Semange, živeče nekje v prašumah te najjužnejše siamske province. Na pohodu me je spremljal moj siamski uradnik Nai Seng, štirje nosači domačini in Malajec Mat. Zadnji

je poznal krajevne razmere, govoril jezik Semangov in mi je tekom potovanja služil osobito kot kašipot in prevajalec pri Semangih.

Že prve ure po odhodu iz Setonga nas je objela zamotana slonova trava, ki nam je segala čez glave. Kmalu je pot postala neprijetna — objela nas je prava džungla, ki pa je bila izredno lepa in zanimiva. Bodeči rotang in velike praproti so se menjavali s pandanus goščavo. Visoko v zrak so se dvigala orjaška drevesa, ki so bila preprežena z lijanami in drugimi ovijalkami.

Trohnela debela dreves, ki so ob padcu pomandrala travo in grmičevje, so nas pogostoma ovirala v prodiranju. Le s pomočjo džungelnožev smo si od časa do časa morali ustvarjati pot. Tu in tam smo si skozi neprodirno goščavo izsekavali luknje, po katerih smo se plazili naprej. Moji tovariši so se gnetli z večjo spretnostjo skozi goščavo ko jaz, ki sem obvisel enkrat levo, potem desno na trnjevem grmičevju rotanga. Tu mi je odpadla z glave tropska čelada, ali sem si strgal obleko. Tam zopet sem se opraskal na licu ali roki. S čela mi je kapljal znoj —.

Povsod je vladala čudna tišina. Nobena sapica, noben list se ni ganil, le naši koraki so se slišali v divji okolici. Od časa do časa se je z velikim šumom dvignila velika rinoceros ptica s kakega vrha visokega drevesa in z glasnim prhutanjem odjadrala v daljavo nad prašumo.

Krošnje drevja so nam zakrivale pogled na sinje tropično nebo, po prašumi se je razširjala prijetna mračna svetloba.

Korakali smo drug za drugim po mnogih zavinkih gorskega potoka, enkrat v čisti in hladni vodi, potem po močvirni zemlji in tudi čez naplavine peska in gramoza. Od časa do časa je bilo treba skakati po kamenju, ki je molelo iz vode. Vsak trenutek smo pričakovali, da zagledamo v džungli tigra, leoparda, selodang bivola, črnega medveda ali kako drugo divjač. Sveži sledovi so nas opozarjali na navzočnost take divjač. Množina nadležnih pijavk, ki so visele po travi podobne suhim vejicam, so nas napadale in mučile.

Prišli smo na vrh gore in se ustavili na majhni livadi, od koder je bil lep razgled čez prašumo. Vzel sem daljnogled in pazno opazoval daljavo.

Že samo pogled iz tega paradiževega mesta je nudil dovolj zadoščenja za vse prestane napore in nevarnosti. Videl sem raznobarvano rastlinsko odejo malajske prašume. Človek se v takem položaju počuti gospodar nad samim seboj. V osrčju največjastnega prirodnega stvarstva, v templju večnega umetnika doživlja tisto pristno in neskrunjeno veličino čustvovanja, ki ga zamore pojmovati le iskren lovec in oboževatelj prirodnega življenja. V ta paradiž, ki je cvetel in kipel svežosti, ki je dajal zavetje tako orjaškemu slonu, gauru, tigru, leopardu, topiru, črnemu medvedu, kakor prelepemu, ponosnemu pavu in rdečemu petelinu džungle, je sijalo vroče sonce z nebeškega svoda.

Ta neizmerna prašuma je še domovina pritlikavega pračloveka te zemlje, ki je še danes uganka iz davnih časov. Tu je vladar, tu v goščavi se počuti srečnega, v to divjo notranjost je bil pregnan pred davnim časom z obronkov te zemlje. Ogiblje se sonca, ljubi sence prašume. Tu ga ne preganja ne vladajoči Siamec in ne Malajec, tu ga ne nadleguje dobička željen Kinez in tudi ne nasilen Evropejec.

Semang še živi tu svojo paradiževo življenje, opazuje pa še strahopetno vse naprave onkraj prašume. Njegovega srca se polašča globoka žalost radi neusmiljenega prodiranja civilizacije, ki s svojim podjetnim duhom ustvarja na obronkih te zemlje kokosove in gumijeve plantaže, dviga zemeljske zaklade, cin in volfram, gradi železnice in lepe avtoceste.

Iz goličave na vrhu smo videli, kako so visoko po zraku krožili v velikih zavinkih gologlavi jastrebi, iskali so mrhovino, ki je ležala nekje v džungli.

Lepo je bilo doživljanje vtisov na omenjeni gorski livadi —.

Ob šumečem gorskem potoku onstran gore, je pristopil Mat in me opozoril na sveže sledove slona:

»Čang« —

Izgledalo je, da je bil slon samotar, ki se je mudil šele malo pred nami na tem mestu. Neprijetno bi nam bilo srečanje z njim. Kmalu smo na sledovih spoznali, da se mu je nekam mudilo, tu pa tam se mu je spodrsnilo. Morda ga je pregnal nenavaden krik in praska mojih nosačev.

Nadaljna pot je vodila čez velike strmine, in paziti je bilo treba, da ta ali drugi ni kolebnil v prepad. Z nogo sem sprožil debel kamen, zamolklo so doneli njegovi udarci iz globine prepada. To je prepodilo jato opic, ki so nevoljno pobegnile med vejevjem goščave.

Ura je minevala za uro. Dan se je nagibal koncu. Tudi želodec se je oglašal. Imeli smo divje sadje, ki so ga med potjo nabrali tovariši. Nikjer nismo opazili znakov, da bi bilo kje v bližini naselje Semangov, ki smo ga iskali.

O - u - um — —, o - u - um — —

Kaj je bilo to? Mat me je plaho pogledal.

»Söa.«

Vsak nosač je prijel nehote za svoj džungel-nož, ki ga je nosil zatakne-nega za pasom. Nai Seng in jaz pa sva pripravila puški. V tem hipu smo se tudi ustavili — vsi smo molčali in pazljivo opazovali temno džunglo v smeri, iz katere je prihajalo to zamolklo rjojenje tigra.

Nikjer se ni nič ganilo —.

O - u - um — —

Rjojenje se je ponovilo in pretreslo džunglo nekaj bližje, končno iz neposredne bližine. Odmev rjojenja po džungli se je slišal kaj neprijetno. Izpostavljeni smo bili na milost in nemilost kralju džungle.

»V tej džungli je tiger raztrgal že mnogo ljudi,« je pripovedoval Mat potem, ko smo dospeli izven nevarnosti. »Požrl je tudi mojega očeta, ko je zasledoval gaura. Danes gozdni duhovi niso dopustili, da bi nas zver napadla.«

Od časa do časa so moji tovariši vznemirjali stotere letajoče pse, ki so viseli po visokih drevesih z glavami navzdol. Bister in izvežban pogled teh ljudi je pač našel vse, kar je bilo pomembnega v prašumi.

»Nai jing link« (gospod ustrelil opico) mi je šepnil najbližji nosač in pokazal s svojo zagorelo roko žival, ki se je skrivala za vejo visokega drevesa in opazovala našo majhno karavano.

Tako je bilo življenje v prašumi in džungli tega malajskega sveta. Človek si v hladnem kulturnem podnebjju niti predstavljati ne more, kako lahko izgubljajo v taki prirodni okolici ljudje samega sebe. Močne živce mora imeti, kdor hoče prenašati to prirodo. A vendar je bilo lepo — prelepo — —

Dospeli smo na kraj, kjer je prašuma spremenila nekoliko svoje lice. Stopali smo po poldrugi meter visoki lalangtravi, bleščeča popoldnevna svetloba je težila pogled v daljavo. Tam za skupino divjega in trnjevega bambusa

je stalo zapuščeno naselje divjakov. Tu je bilo šest z ovenelim listjem kritih zavetišč. Iz raznih znakov smo sklepali, da so Semangi šele pred kratkim zapustili ta kraj.

Tu smo taborili. Za prenočišča smo si izbrali ta zapuščena zavetišča. Res je, da je bilo prenočevanje v tej divjini mučno, vendar prav v tem je bila ona nepremagljiva velika mogočnost prirode malajskega polotoka, ki je še vedno znova podžigala pogum raziskovalcev.

Tovariši so sredi taborišča zakurili ogenj. Naša večerja je bila v obstoječih razmerah prav dobra: riž, na ražnju pečena opica in čaj.

Drva, ogenj, večerja, ležišče in potem mirno doživljanje prelepe tropične noči. Tedaj sem si pozelel razgovora z neskončno prirodo. Poslušal sem — kmalu sem ujel drhteče glasove, čudovite besede —. Drevesni velikani so se pogovarjali o silnem padcu starega tovariša, ki je z velikim truščem kolebnil in pomandral tisočero manjše rastlinstvo, da je napravil prostor novemu rodu. — Zopet sem slišal čudne glasove, gozdni duhovi so si pripovedovali, da so le po srečnem naključju ušli poginu pred padcem orjaškega drevesa. Vsa okolica je šepetala — džungla je govorila, hladna sapica je prihajala sem od Velikega oceana in prinašala prijeten vonj arhidej, ki je kadilo te prirode.

To kar je pripovedovala ta večer ta divja priroda, pragozd in džungla, to mi je ugajalo bolj, kakor najmodernejši potopisni roman. V srcu sem občutil neko sveto tišino. Lahko žuboreči potok je pel svojo večno pesem — pel nam je uspavanko na krilih malajske noči. Očesne veke so postale težke, kmalu so se zaprle. Džungla in prašuma nista govorila več, potok je utihnil. — Nič več nisem slišal tajinstvenih glasov te prirode —

Hlad noči me je prebudil. Videl sem, da je ogenj ugasnil, ognjišče se je le še malo žarilo. Sem iz džungle so se slišali čudni glasovi hi - he - hi - he. Kaj je bilo to? V bližini se je oglašal čuk. Nai Seng je vstal, ker ga je hladilo kakor mene. Zanetila sva ogenj, spet je švigal plamen in mogočno obseval taborišče. Vstali so še ostali tovariši. Greli smo se vsi nekaj časa, dokler se nismo spet vlegli drug za drugim. Le nosač Moa je ostal, netil ogenj vso noč in se grel. Drugo jutro sem izvedel, da iz strahu pred gozdnimi duhovi ni upal spati.

Sonce je že vzhajalo, obsevalo je s svojimi žarki najvišje krošnje drevja, kjer so se prelivali odenki vseh barv od zelene do oranžne in rdeče. Opičja družina je sušila na obsevanih vejah svoje rosnate kožuhe in se med seboj prepirala za najboljši prostor. To je bila spet izredno divna slika prirodnega življenja v tej džungli. Iz daljave pa smo slišali milo jutranje popevanje šaniopic (Hylobates), ki ga zamore razumevati le tisti, ki je vzljubil južnoazijsko divjino in ki pozna nežnost teh živali. Te opice imenujejo Laoti v severnem Siamu prašumske ljudi, o katerih si pripovedujejo mnogo mičnih bajk in zgodbic.

V prijetnem razpoloženju smo prodirali naprej. Nepričakovano sta se v samotni goščavi prikazala dva majhna temnorjava gola moška s kodravimi lasmi. Vsak je imel pihhalno cev. To je nevarno orožje divjih človeških plemen te zemlje radi zastrupljenih puščic, ki se jih za izstrel nositelji navadno poslužujejo.

»Ngo« (Semang), mi je šepnil Mat v siamskem jeziku.

V tem hipu sta divjaka izginila v goščavi —

(Dalje.)

Tisk je sila! Tudi mladinski. Skrbite za svoj tisk!

ZAVRL ALBIN:

RASTKOV BEG NA SV. GORO

ilo je lepo popoldne v zgodnji jeseni. Šume okrog Rasa, prestolnice srbske države ob reki Raši, so dobivale iz dneva v dan pestrejšje barve. Zapihljali so prvi hladnejši vetriči in pregnali poletno vročino, ki je tlačila to malo in globoko kotlino. Drevje je valovilo kot morje in se pozibavalo v slikovitih valovih. Nepopisno lepa jesenska pesem!

V mali sobi vladarskega dvora so sedeli trije možje. Dva sta bila starejša; temna dopetna halja in visoko, črno pokrivalo, izpod katerega so se usipali dolgi, osiveli lasje, sta ju izdajali za menihi. Bila sta s Sv. gore. Tretji je bil še mladenič. Bogato vezena, s kunjim krznom obšita obleka je obdajala vitke ude, kot vrana črni lasje, bleščeči se kot kovina v sončnih žarkih, so padali v lepih kodrih na ramena. Posebno pozornost pa so zbujale njegove oči, velike in temne, ki se je v njih zrcalila globoka in plemenita duša. Bil je Rastko, najmlajši sin velikega župana Srbije, Stefana Nemanje.

Negibno je sedel na svojem stolu in ni odvrnil oči od obeh svetih mož, ki sta mu v vznesenih besedah slikala življenje menihov na Sv. gori: kako poteka njih življenje, daleč proč od vrvenja in bojov za denar, moč in čast, kako v molitvi in prostovoljnem uboštvu služijo le Bogu, živijo v rajskem miru in bratski ljubezni, kako se z zbranim duhom poglobljajo v vire znanosti in umetnosti, kako so v pomoč in korist vsem, ki so sveta in pomoči potrebni.

Mlademu Rastku so žarele oči v nadzemskem sijaju. Naslonil je glavo v dlan ter se globoko zamislil, tako da ni opazil, kako sta se menihi spoštljivo poslovila in tiho odšla iz sobe. Ni opazil, kako se je nagibal dan, kako so globoke sence napolnile sobo; le temni obrisi kodraste glave se je jasno odražal od svetle ploskve okna. Besede menihov so zapustile v njegovem srcu tako globok dojem, da si je živo zaželel, posvetiti svoje življenje Bogu, resnici in pravici. Trdno je sklenil zapustiti dom in oditi med puščavnike.

Iz njegovih sanj ga nenadoma prebudi hrupni prihod očeta. Ta se začudi, videč svojega ljubljence, vsega zatopljenega in samotnega v temni sobi. »Tako sam, sinko? Kaj premišljuješ?«

»Danes sta me obiskala dva menihi, ki prosita darov za samostane na Sv. gori. Zdaj šele vidim, kako prazno je vse to življenje na dvoru, kako brezsmiselne vse te borbe za čast in ugled, ki jemljejo človeku notranji mir. Zame tako življenje ni. Hoče se mi tišine in miru, da se morem poglobiti v nedoumne nauke vere, da morem spoznavati vse tajne stvarstva, vse globine človeške duše. Zato ne morem več ostati tukaj, kjer mi je vsak novi dan nova muka. Oče, nikdar te še nisem ničesar prosil, ne denarja, ne nakitov, ne posestev. Prosim ti samo eno — in večno ti bom hvaležen — dovoli mi, da se umaknem na Sv. goro med menihe, da postanem brat med brati, enak med enakimi.«

Dvignil je oči proseče k očetu, ki mu je potemnel obraz, vendar mu je odgovoril z mehkim glasom: »Sinko, kako si moreš misliti, da bi postal srbski kneževič menih? In to z mojim privoljenjem? Poglej, ali ti ne nudi tudi to življenje dovolj razvedrila? Naši gozdovi so polni divjačine; samo ukaži in pri-

redimo ti velike love; ali nimaš na dvoru dovolj tovarišije, vesele dečke, s katerimi se lahko horiš, ki ti bodo pregnali dolgčas? In če si se res naveličal tega življenja, ti dam denarja, izberi si spremstvo in potuj! Pojdi v Bizanc, tam boš spoznal, kaj se pravi živeti; to ti bo temeljito pregnalo tvoje mračne misli, ki so samo plod tvojega samevanja!»

»Ali oče, saj ravno vsega tega nočem! Prosim te še enkrat, dovoli mi, usliši to edino mojo željo!

Tedaj se očetu jezno zablistajo oči in njegov glas je postal mahoma trd in osoren: »Povedal sem ti svojo voljo in pri tem ostanem!«

»Pojdem vendarle, četudi brez dovoljenja,« si misli Rastko in vdano povesi glavo.

Lovski rogovi so glasno trobili in klicali lovsko družbo, ki se je zbirala na obširnem dvorišču. Štefan Nemanja je stal pri oknu in z zadovoljnim obrazom motril pisano družbo mladih plemičev, hlapcev in psov. S posebnim ponosom je obstalo očetovsko oko na visoki, vitki, a vendar krepki postavi mladega Rastka, ki je z večšo roko brzdal iskrega vranca. Kako lepa slika! Zadovoljstvo je polnilo očetu srce, saj je videl, da si je njegov ljubljene izbil iz glave želje po meništvu in se predal zabavi, ki pristaja njegovemu stanu in njegovi mladosti.

Družba se je bila med tem zbrala in med glasnim smehom ter veselim razgovori krenila z dvorišča na cesto in proti gozdovom.

Lovci so prispeli na veliko jaso sredi gozda ter se porazdelili v manjše skupine. Na dolgi črti so poslali naprej gonjače s psi, posamezne gruče so jim sledile. Nenadoma so spodili tik pred Rastkom krasnega jelena, ki je z dolgimi skoki izginil v goščavi, tesno za njim tolpa psov. »Ta bo moj,« je zaklical mladi kneževič, spodbodel konja in izginil v zelenem morju. Lomastenje konja se je naglo oddaljevalo in naposled zamrlo v vseobčem kričanju, trušču in laježu.

Sonce se je že nižalo, ko so se posamezne gruče lovcev jele vračati in zbirati na jasi. Za njimi so prihajali hlapci in prinašali obilni plen. Psi so s tresočimi se boki in daleč iz gobca molečimi jeziki plegli po tleh ter poželjivo pogledovali po slastni divjačini.

Vsi so bili že zbrani, le Rastka ni bilo od nikoder. Nekaj časa so še poča-

kali, dajali z rogovi znamenja, a ker ga le ni bilo niti ni dal glasu od sebe, so se začeli vznemirjati. Morebiti je padel s konjem in si zdaj ne more pomagati? Ali je na pogonu za jelenom zašel predaleč vstran in se po bližnici že vrnil domov? »Najbrže sedi na kakem štoru in spet premišljuje svoje menihe ter je pri tem zanimivem predmetu zaspal,« je smeje se menil šaljivec. Nekoliko potolaženi so krenili proti domu in upali, da ga že najdejo tam.

Toda doma ga tudi ni bilo. Torej se je le ponesrečil. Nemudoma se je vsa družba vrnila v gozd in glasno klicaje njegovo ime ter trobeč z rogovi preiskala vse goščave in jarke, toda o izgubljenцу le ni bilo duha ne sluha. Potrli so se vrnil.

Tedaj se je očetu nenadoma razjasnilo: ušel je!

Pozval je njegovo spremstvo, mu kratko pojasnil zadevo in ukazal nemudoma pripraviti se, da ubere pot za beguncem, pot na goro Atos.

*

Družba srbskih plemičev in njih spremstva se je vzpenjala po strmi, ozki poti proti samostanu sv. Pantelejmona. Potovali so že mnogo dni, obiskali na Sv. gori mnogo samostanov, ali o Rastku ni bilo sledu. Konji so bili trudni, težko so sopli po strmem bregu navkreber. Sicer je bilo še zgodaj zjutraj, vendar je južno sonce že krepko pripekalo.

Ko je četa dospela do samostanskih vrat, je našla tam zbrane menihe, ki so jih že pričakovali. Med njimi so ugledali — Rastka. Pomirilo jih je, ko so videli, da je še vedno v svoji lovski obleki, glavo mu pa krase dolgi kodri; iz tega so razvideli, da še ni zaobljubljen, da je še svoboden.

Po prijaznem pozdravu so jih povabili gostoljubno v samostan. Toda plemiči so ugovarjali, češ, da se morajo z Rastkom nemudoma vrniti. Vendar utrujenost, lakota in zapeljivo vabilo je omajalo njih odpor; poskakali so s konj in se v spremstvu menihov odpravili v poslopje. Odvedli so jih v jedilnico; tam so jim ponudili kruha in sira, ki se ga lačni potniki niso branili. Pridno so zalagali in zalivali s požirki zatega, iskrečega se vina. Prijetna utrujenost jim je legla na ude; vsaj urica dremanja bi se bila neizmerno prilegla.

Toda spomnili so se dolžnosti, ki jih je privedla semkaj. Z okornimi nogami so se dvignili, se lepo zahvalili prijaznim menihom za gostoljubnost ter pozvali Rastka, naj se nemudoma odpravi na pot. Ta se je brez ugovora odstranil od družbe in zapustil sobo.

Že so mu mislili slediti, ko stopi prednje iguman. Želi jim srečno pot ter jim podeli svoj blagoslov, ki jih naj privede brez nezgod domov. Vendar meni, da bi bilo nehvaležno, ako se ne bi zahvalili Bogu, ki jih je s svojo previdnostjo privedel na pravo pot. Baš sedaj se bo pričelo bogoslužje, ki naj se ga še udeleže; nato pa naj krenejo proti domu, ako jim tako velevala dolžnost. Veselo pa bo njega in brate, ako bi jih hoteli še dalje počastiti s svojo navzočnostjo.

Plemiči so se vdali prigovarjanju in odšli v cerkev. Tu je vladal tajinstven somrak. Pričela se je služba božja. Enakomerno petje svečenikov in oblaki blagodišečega kadila so vplivali uspavalno na trudne popotnike. Veke so jim postajale čimdalje težje, glave so se nagnile in drugega za drugim je objel globok spanec, o čemer je pričalo globoko, enakomerno dihanje.

Tedaj se je oglasil pritajen šepet, prisotni menihi so pričeli stikati glave, tajinstven nemir je objel prej tako svečano tiho cerkev. Menihi so tiho vstajali in po prstih stopajoč izginjali skozi vrata v prednji steni. Nekaj časa je bilo vse tiho, le mirno dihanje spečih je polnilo temotni prostor. Nenadoma se je pa oglasilo od daleč prav pritajeno petje. Očividno se je pričel tamkaj nov

obred. Toda kakšen? Kmalu je petje prešlo polagoma v tiho mrmranje, ki je postajalo tiše in tiše, dokler ni povsem zamrlo. Grobna tišina je zavladala.

Morda je prav ta povzročila, da so se speči pričeli dramiti. Nekateri so dvignili glave in topo gledali okoli sebe; videlo se jim je, da ne vedo, kje so. Šele polagoma se jim je vračal spomin na pretekle dogodke. Zapazili so, da so ostali sami. Hitro so se docela predramili, zbudili ostale in se pričeli pripravljati na odhod. Odšli so na samostansko dvorišče in klicali Rastka. Ali njega ni bilo od nikoder. Slednjič se je pojavilo nekaj menihov. Vprašali so jih po njih željah. Ko so čuli, da iščejo Rastka, so obljubili, da ga bodo takoj poslali.

Minilo je precej časa; spremstvo je postalo nestrpno. Slednjič je pristopil iguman in jim z obžalovanjem povedal, da iskanega ne morejo nikjer najti. Plemiči so sumili, da jih hočejo prevariti; zato so zahtevali, da jim morajo odpreti vrata v vse prostore. To se je zgodilo. Ali vse iskanje je ostalo zaman, iskanec se je menda vdrl v zemljo; o njem ni bilo več sledu. Najden in zopet izgubljen! Ves srd nad neuspehom se je sedaj obrnil proti menihom. Pričeli so jih psovati ter s pretnjami zahtevati Rastkovo izročitev. Toda brez uspeha; menihi so ponižno stali pred njimi in samo skomigali z rameni, kot bi bilo tudi njim vse to uganka.

Srbski plemiči so slednjič uvideli, da vse nič ne pomaga. Ogorčeni nad prevaro — o tem so bili prepričani — so zapustili samostansko zidovje, ki jih je bilo tako gostoljubno in prijazno sprejelo. Kaj bo rekel gospodar, ko mu bodo morali priznati, da so jih prelisičili skromni in ponižni menihi!

Toda kje je Rastko? Na to vprašanje niso vedeli odgovora. Kako naj poročajo knezu, ki jih je vendar poslal s to edino nalogo na pot? In sedaj se vračajo brez njega in niti ne poznajo njegove usode! Strah in skrb sta jim stisnila srce.

Neodločno so stali pred samostanom ter se ozirali nazaj. Nenadoma se je pojavil visoko gori v stolpu menih ter jim mahal. Zdel se jim je znan, vendar se niso mogli spomniti, kje so ta obraz že videli. Zdajci so spoznali vso bridko resnico: bil je Rastko, v dolgi meniški halji, z visokim pokrivalom na ostrženi glavi! Z iztegnjeno desnico je zavihtel sveženj, ki je padel spremstvu pred noge. Bila je njegova lovška obleka, lovski meč in — skrbno spleteni lasje.

Tedaj se oglasi s krepkim glasom: »Nesite to mojemu očetu v dokaz, da ste me našli živega in zdravega, ter mu sporočite, da ga pozdravlja njegov sin, menih Sava!«

JANKO SICHERL:

SMUČANJE V GORAH

Med vsemi vrstami športa se je v zadnjih letih najbolj razširilo planinstvo. Na planine tudi pozimi! To je želja smučarja - turista. Veličastna je gorska krajina v snežni odeji. Dovzetnost za prirodo postaja med smučarji od leta do leta večja. Fotografom nudi narava na stotine divnih zimskih motivov, ki povedo več kakor nerodna beseda.

Kaj nam pripoveduje priložena slika? Kaže nam gorska pota razigranih smučarjev, ki so rajali po idealnih smučiščih. V krasnih lokih so se vili na prijazno planino. Tu so se kopali v soncu. Prežeti neizrekljive sreče so se po prijetnem odmoru spustili brez skrbi ob najlepšem vremenu in ugodni smuki zopet v megleno dolino.

To je svetla stran gorske narave, ki nas vabi vsa lepa, bela, mirna in

svetla v svojo veličastno naročje. Strašna pa je, kadar se pobesnena sprostí svojih sil, ko zakliče ubogemu zemljanu: »Stoj, nikar me ne izzivaj! Vrne se, sicer te ugonobim!« To velja posebno za smučarje, ki hodijo sami v gore, zakaj taka pota često usodno končajo, ker ugonobi zima mlado življenje. Naj nave-dem dva žalostna zgleda prošle zime, o katerih je poročal »Planinski vestnik«.

Zmrznil je v snegu † Emil Vilfan, Dne 28. februarja se je napotil sam na Veliko planino. Nastopilo je slabo vreme, na vrhovih so besneli snežni viharji. Preteklo je več dni. Za pogrešancem je izginila vsaka sled in vest. Dve

Planinski raj.

rešilni ekspediciji sta preiskali brez uspeha vse okolje. Ko je začel sneg kop-neti, so 22. marca smučarji naleteli na ponesrečenčovo truplo še podsuto pod snegom. Vilfan je ležal na hrbtu, z nahrbtnikom pod glavo, na glavi čepico, v nahrbtniku je imel hrano in obleko. Kakor vse kaže v snežnem metežu ni našel svoje kočé, dasi je bil oddaljen od nje le kakih 100 m. Pri blodnji se je utrudil, legel v sneg, da bi se odpočil in tam zmrznil. — Rajnki je bil miren, resen mladenič, ki je brez staršev, skrbel sam zase ter iskal oddiha in izživ-ljanja v planinskem svetu.

V snežnem metežu omagal † Stanko Dolhar. Na Veliko soboto 11. aprila se je 7 smučarjev hotelo še do pozne noči prismočati na Kredarico. Bila je že trda noč, snežni metež z divjim viharjem vedno hujši, vse odeto v gosto meglo. Markaciji niso mogli slediti. Zaradi utrujenosti in mraza izčrpani, so se skušali zakopati v sneg, a bil je presuh. Okrog ene ponoči so se odločili, da se vrnejo. Vreme je bilo strašno: snežni vihar, blisk, grom, plazovi. Ob štirih je kljub resnemu odsvetovanju nesrečni Stanko zapustil tovariše ter izginil v noč za svojim bratom, ki se je že preje ločil od skupine ter odšel sam proti Kredarici. — Reševalci so našli nesrečnega turista vsega izmučenega sedečega v snegu. Šel je z njimi še kakih sto metrov, potem je omagal. Ko so ga pripeljali v

kočo, je izdihnil. — Rajnki je bil zaradi mirnega značaja in dobrega srca v svojem krogu zelo priljubljen. —

Globoko moramo obžalovati, da se v tako kratkem času vrste nesreče v naših gorah, ki nam ugrabijo in pokopljejo mlade fante sredi najlepše mladosti.

Priroda zahteva, da jo uvažujete in spoštujete, zato morate upoštevati:

Pozimi ne hodi nikdar in nikamor s a m! Na zimska pota se pripravljaj že poleti. Utrdi mišice, pljuča in srce. Bodi pravilno opremljen. Uživaj izdatno hrano. Varuj se alkohola. V hudem mrazu pazi na prste na rokah, nogah, na nos in uhlje. Zelo zavraten je vlažen, moker mrz ob dežju ali snegu.

Orientacija je pozimi, ko sneg zabriše vse letne sledove, v megli, metežu in ponoči težavna tudi na krajih, ki jih dobro poznamo iz poletnega časa. V tem slučaju nam pomaga le zanesljiv kompas. Važno je, da pred vsakim izletom dobro preštudiramo zemljevid ter proučimo potopis. Na podlagi teh narišemo potopisno skico, ki nam olajša orientacijo, ker nam kaže vsaj glavne smeri našega potovanja.

Zanimajte se za vremenske napovedi vremenskih opazovalnic in upoštevajte nasvete izkušenih domačinov vodnikov in nosačev. Varujte kožo in oči pred zahrbtno močjo zimskega gorskega sonca. Še bolj pa se varujte noči! Uredite potovanje tako, da pridete do noči na cilj. Ne pozabite na rezervno žarnico električne svetilke.

V skrajni sili zgradite iz snega, vej in smuči zasilno zavetišče, če mogoče pod kako smreko. Z delom se ogrejete in se ubranite spanca, da se ne zbudite zjutraj na drugem svetu.

Upoštevajte snežne razmere. Na poledenelih krajih dereze (krampeže) na noge! Pazite na plazovna mesta (n. pr. v dolini Krna).

Plazovi so najstrašnejši pojav v gorah. Po vsakem izdatnem metežu se sprožijo in drve s svojo divjo silo v dolino, zato opustite v tem času nevarne izlete. Plazovi podričajo ob južnem vremenu, ob odmeki okrog poldneva, pri suhem snegu pa tudi ob hudem mrazu. Ogrožena mesta prečkajte posamič, previdno, kolikor mogoče visoko zgoraj pod stenami. Vsak smučar imej privezано rdečo vrvico, da ga lažje najdejo, ako ga zasuje plaz.

Številne so nevarnosti zimskih izletov. Vsakogar lahko zadene nesreča, vendar je previdnost vedno na mestu. Nevarnosti ne smemo izzivati. Zaupajte se dobrim smučarjem vodnikom in le pod njihovim vodstvom vam bodo smučarski izleti vir zdravja in moči ne pa poguba mladega življenja, kar ni namen planinstva. Ono naj vzgaja dobre in plemenite značajne planince, ki goje pravo tovarišstvo in ljubezen do domovine. Smuk!

IVAN MATIČIČ:

PRED DVAJSETIMI LETI

Naši polki so bili zasidrani v bojni liniji, ki se je vlekla od Jadranskega morja mimo Grmade in dalje čez Kras, ob Kostanjevici na Fajtov hrib, dol na Bilje h Gorici in skozi Soško dolino tja preko Krna na koroške hribe in dalje čez vse tirolske gore prav do Švice. Deveta soška bitka je minila in fronta se je znova utrjevala. Deveta bitka, to je deveta izmed velikih bitk, medtem ko je bilo manjših spopadov in prask brez števila in sila težko jih

bo zgodovini dognati. Bil je to bližinski frontni boj, napadalni in branilni, a po značaju trdovraten in zakrknjen. Bilo je mogoče izruvat skale iz zemlje, zdrobiti goro, obrambe pa ni bilo mogoče premakniti z mesta. O že, toda vsake ne. Sicer je pa bila vsaka kočljiva točka v takih rokah, ki niso zlepa popustile. Zagora v soški dolini je ena sama groblja, z zemljo zravnan. Toda brani jo lev Turudija s krdelom Dalmatincev — in sovražnik ne more prodreti za nobeno ceno. Je pa tudi čisto samostojen naš Turudija in sam sebi prepuščen; ni divizija ni brigada se ne upa nanj položiti roke. On se pa niti ne zmeni za višje ukaze, temveč drži Zagoro čisto na svojo pest. Ako so dobili njegovi momci slabo menažo, tedaj jih odbere nekaj in udere z njimi v sovražni jarek — po menažo. Čisto razumljivo: zakaj bi imel sovražnik boljšo menažo kot njegovi momci? In kakšen neki je ta lev Turudija? Preprosto, neznatno momče, ki pa je spričo svoje divje in drzne romantike, ki jo je pisal s krvjo na groblje Zagore, zaslovel daleč v svet.

Naš polk je tičal tedaj na Krasu in se ni premaknil, bil je kakor zakoreninjen. Z minami nas je pa obmetaval četovodja Mussolini. Da, prav on, toda tedaj ga še nismo poznali, priznamo pa, da je bil sila drzen in junaški. Slednjič se mu je pa minomet razpočil in njega malone raztrgal. Odnegli so ga in se ni menda več vrnil, vsaj na to fronto ne. Dvajset let je zdaj od tega.

Kak je pa bil položaj na drugih evropskih bojiščih, pa ni moč kar tako obdelati, ker fronta je bila brezkončna. Najkrajši pregled imamo, ako nekoliko prelistamo vojna poročila generalnih štabov tedanjih osrednjih sil. Vseeno kateri datum se odpre.

28. januarja 1915: »Brigada gorskih strelcev iz Celovca in Ljubljane v Karpatih, na višini Kastelik vrha. Brigadi nasproti ruska 48. divizija iz Orenburga, Ude in Samare, ki ji poveljuje generalni poročnik Kojčev. Razvijejo se trije ruski polki, dva ostaneta za rezervo. Kastelik vrh izgubimo, a ga takoj zopet dobimo nazaj. Rusi napadajo znova in znova.«

23. marca 1915: »Frontalni ruski napad z veliko premočjo. Polaste se enega okopa, a ga takoj zopet izgube. Kljub temu dobe gorski strelci povelje, da gredo nazaj.«

19. marca 1915: »Przemysl je padel, ker je zmanjkalo živil. Preden se je vdal, so izstrelili po 20 tisoč granat dnevno na Ruse.«

Maja 1915 bitka pri Gorlicah: »2. maja ob 6. uri zjutraj je začel na raztegnjeni, veliko kilometrov dolgi prodorni fronti uničujoč artiljerijski ogenj najtežjih kalibrov, ki je trajal brez prestanka 4 ure. Ob desetih so topovi umolkneli in v tem trenutku so se vrgle naskakovalne kolone na ruske postojanke. Najmanj 20 tisoč ujetnikov; kakih 50 strojnih pušk je ostalo v rokah zavezniških čet.«

3. junija 1915, Przemysl zopet pade. »Nemške čete so z naskokom osvojile zadnje postojanke Rusov severno od Przemysla in so danes dopoldne vdrle v mesto. Od zahoda in juga je vdrl 6. armadni zbor.«

8. avgusta 1916: »Italijani so po težkih in trdih bojih na Soči doživeli danes zmagoslavje: zavzeli so Gorico! A.-o. armadno vodstvo jo je prepustilo v izogib premnogim človeškim žrtvam, ki bi morale neizogibno pasti, če bi hoteli še dalje držati razvaline mesta.«

14. septembra 1916 (osma ofenziva): »Na primorski fronti so prešli Italijani znova k velikemu, enotnemu in silovitemu napadu. 175 tisoč mož je povedel vojvoda Aosta na 12 km široki fronti v boj, vendar je bil ves trud zaman, naša fronta stoji neomajena. Izkazalo se je, da je sovražnik v enem samem tednu te ofenzive izstrelil poldrug milijon topovskih strelcev.«

3. septembra 1916: »Na Somi po kratkem presledku zopet združen anglo-francoski udar, ki je posebno trdovraten in se razteza na 30 km široki bojni črti. Angleški naval je bil s težkimi izgubami odbit, medtem ko se je Francozom posrečilo vdreti v popolnoma porušeno nemško prvo bojno linijo, toda druga bojna linija je siloviti francoski sunek vzdržala in odbila.«

11. julija 1917: »Angleški jarki pri Monchy so bili v naskoku zavzeti. — Stopnjuje se artiljerijska delavnost v Flandriji in Argonih. — Ruski napadi na Ščari in Stohodu. — Angleški letalski napad na Konstantinopol. — Preteča italijanska revolucija zaradi pomanjkanja prehrane.«

12. julija 1917: »V Flandriji in Argonih močan artiljerijski dvoboj. — V Champagni se stopnjuje artiljerijska sila. — Bolgari napadli Srbe pri Ričplanini. — 24 tisoč ton potopile nemške podmornice v Angleškem kanalu.«

13. julija 1917: »Državni kancler Betman Hollweg odstopil. — Angleški napadi pri Lombaridi zlomljeni z velikimi izgubami. — Avstrijske čete v boju z Rusi pri Kaluži. — Angleška velika bojna ladja »Banguard« s 33 tisoč tonami zletela v zrak. — Nemške podmornice potopile nad 21 tisoč ton v Severnem morju.«

17. julija 1917: »Angleški sunki na flandrijski fronti povsod odbiti. — Zavzetje ruskih postojank pri Novici. — 23 tisoč ton potopljenih po nemških podmornicah v Angleškem kanalu. — Nemiri v Lizboni. — Nova vojaška revolta v Petrogradu.«

30. septembra 1917: »Na Aisni, Reimsu, v Champagni in pred Verdunom živahen ogenj. — Letalski napad na London. — Italijanski napadi pri Podlaki zlomljeni. — Siloviti boji na gori Sv. Gabrijela. — 25 tisoč ton potopljenih v Severnem morju. — Revolucionarno gibanje v Sibiriji.«

2. oktobra 1917: »Letalski napad na London, Dover in Dünkirchen. — 18 tisoč ton potopile podmornice v Severnem morju. — Siloviti boji na Svetem Gabrijelu.«

3. oktobra 1917: »V Flandriji je pričela nova bitka. — Angleška oklopna križarka »Drake« torpedirana. — V Atlantskem oceanu uničenih 29 tisoč ton. — Angleške izgube v septembru: 2938 oficirjev in 109.200 mož. — Tajfun v Tokiu.«

6. oktobra 1917: »V Flandriji in pri Verdunu živahen ogenj. — Ruski napadi na Vaškouc. Italijanski naval na goro Sv. Gabrijela zlomljeni. — Krušne karte v Parizu. — Na Soči močnejši ogenj. — Vstaja ruskih železničarjev. — Sestava koalicijske ruske vlade. — Julija do septembra na zapadni fronti 13.849 vojnih ujetnikov.«

10. oktobra 1917: »V Flandriji divjá nova bitka. Na rusko-romunski ter macedonski fronti živahen artiljerijski ogenj. — V septembru izgubili Nemci 82 letal in 5 balonov, nasprotniki pa 374 letal ter 22 balonov. — 46 tisoč ton potopljenih. — Na Vardarju so zavrnil Bolgari angleški sunek. — Carja Nikolaja in njegovo rodbino so prepeljali v neki samostan pri Tobolsku.«

23. oktobra 1917: »Močan ogenj v Champagni. — Preboj ital. fronte v toliminskem odseku.«

4. novembra 1917: »Bolgari odbili angleške napade pri Stojakovu. — Izvojevan prehod čez Taljamento. — Težki boji na Sinaji. — Prihod francoskih čet v Italijo. — Angleži izgubili v oktobru: 1200 oficirjev mrtvih, 4247 ranjenih; 10.914 mož mrtvih, 60.284 ranjenih, 4365 mož pogrešanih. — Ponovni umik Italijanov.«

In tako dalje, brez konca in kraja se vleče ta žalostna pesem.

P. MATTHEUS -- D. H.: SIVEC

To se je zgodilo točno pred štirimi leti v Voliniji.*) Dogodek mi je pripovedoval Mihalko, ko sem pred letom šel skozi njegovo vas in sem pri njem prenočil. Mihalkova mlada žena je potrdila resničnost povesti od konca do kraja. In sta še oba prinesla v dokaz ovratnico, široko in iz železnih obročkov na roko kovano, vso od rje obglodano. Od nje je bingljajl še košček verižice.

Štirinajst let je bilo Mihalku, ko mu je prinesel grofov lovec Burek mladega volka. V gozdu je ustrelil veliko volkuljo. V grmovju je našel poleg mrtve matere mladiča volkca. Nerodno je s šapami drezal mrtvo mamo in venomer posesaval že odrvene le seske.

Stari Burek ni mogel takoj ubiti mladiča, ki je imel komaj nekaj tednov in je bil v svoji puhasti dlaki in s topim gobčkom vse bolj sličen psu nego volku. In ko ga je vzel v naročje je tudi cvilil kakor pes. Že ga je hotel zadaviti, pa mu je porinil volkec mokri smrček globoko v dlan, in jo je s končkom jezička mehko polizal.

S tem si je rešil življenje in vsaj za nekaj časa odločil usodo. Starec je sklenil, da bo podaril najdenčka Mihalku, ki mu je bil boter.

Radi volkeca je imel Mihalko nekaj sitnosti. Ker zraste navadno iz volkeca volk, sta se Mihalkova ata in mama upravičeno branila takega prirastka pri hiši. Zopet je bilo najdenčkovo življenje nekaj dni ogroženo. Mihalko se je pa boril in je prosil in beračil vse dotlej, da sta mu roditelja ugodila.

Nekje je med staro robo iztaknil pasjo kolibo, ki jo je lepo očistil. Volkca je krstil na ime »Vasja«, pa ga je z usnjato ovratnico in debelim konopcem privezal h kolibi. Ves prosti čas je odslej prebil pri volkecu. Hranil ga je in napajal in še bi bil rad ponoči spal pri njem na slami.

*) Vzhodna Poljska.

Vasja je vračal milo za drago. Njega stalno prijateljstvo se ni prav nič izčrpalo. Tudi ne v času, ko je volkec dorastel v pravega volka, najlepšega med volkovi. Vasja je imel že dolge, ostre čekane, košat rep in po hrbtu široko, srebrno progo, ki se je jasno odražala od ostale temnosive dlake.

Ljudje so mu pa rekli »Sivec« in so odkrito kazali, da ga ne marajo. Zato pa je volk vsakogar, ki se je približal kolibi, nahrulil z jezljivim renčanjem in mu pokazal blesteče zobovje. Le Mihalku ne. Dečku je bil še zmerom zvest tovariš. Igrala sta se in ravšala in nikoli ni zrastle iz šale resnica. Nikoli ni bilo videti na Mihalkovi koži praske ali praskice. A ko je volk neke noči pregrizel konopec, ga je Mihalko privezal na verigo. In ko je Sivec kmalu nato razgrizel usnjeno ovratnico, je naročil Mihalko pri vaškem kovaču železno ovratnico iz obročkov skovano in v ognju skaljeno.

Čas beži. Mihalku je bilo že devetnajst, Vasji pet let. Takrat je bila posebno ostra zima. Volkovi so prihajali prav pred vas in so zavijali okoli samotnih selišč. Vasja je sedel v takih nočeh pred kolibo, iztezal smrček proti nebu in odgovarjal s hripavim glasom. Nekega jutra ga ni bilo več. Na kolibi je visela veriga z raztrganim obročkom. Sled v snegu je kazala mesto, kjer je Vasja preskočil plot.

Nikoli se ni vrnil in nikoli ga niso več videli blizu vasi.

Čez dve leti je štel Mihalko dvajset eno leto in je bil zaročen s hčerko velikega kmeta iz sosednje vasi. Zopet je bila zima z debelim snegom in škri-pajočim mrazom. In zopet so zavijali ponoči volkovi okoli samotnih selišč.

Pa je prišla neke nedelje Mihalkova nevesta Anka k maši. Proti večeru jo je hotel na saneh odpeljati domov. Zakasnila sta se. Mrak je že legal na belo pokrajino. Mihalkova roditelja sta svarila. Mihalko se je smejal:

»Komaj pičlo uro vožnje,« je zavračal s prezirom. »Kaj takega pa že še opravi. V najhujši sili prenočim tam in se vrnem zjutraj.«

Še je pokazal velik samokres, ki ga je imel v zunanjem kožuhovem žepu, pa je odbrzel z Anko. Mali, kosmati konjiček jo je dobro pobiral. Zvončki na komatu so v taktu pocingljavali.

Stemnilo se je, a luna je sijala in sneg se je belil. Že je bilo nad pol poti za njima, kar se začuje v bližini volčje zavijanje. Anka prebledi in v strahu gleda zaročenca. Mihalkov obraz pa je ostal ves miren. Nič ni rekel, a je pognal konjiča pa pogled mu je švigal na levo in desno po snežni ravnini.

Spet zavijanje. Še bližje in močnejše. Nato se pomoli iz teme prva siva senca. Hipec plava poleg sani, a utone v temi. Mihalko glasno prigovarja konju. Iz žepa potegne samokres.

Ponovno siva senca ob vozu. In za njo še dolga vrsta. Zdajci počí. Ognjen curek šine iz Mihalkovega samokresa. Z jokajočim lajanjem se prekopicne volk. Že ga trgajo tovariši.

V tem so sani odbrzele dalje. Z divjim krikom goni Mihalko. Še deset minut, pa bosta na varnem.

Zadaj se pa bolj in bolj bliža zavijanje.

Tik pred Ankino vasjo je bil ozek gozd. Skozi morata. In ko sta med prvim drevjem, so že tudi sive sence ob saneh. Ob levi in desni drvi volk ob volku. S trebuhu skoraj ob tleh. V temi zlovešče žarijo zelene lučke.

Mihalko je ustrelil še dvakrat. A volkov je preveč. Tedaj naskoči siva senca konjiča. Visoko vzbne žival glavo. Spotakne se. Pade. Sani zavijejo v hipu vprek in se s treskom prevrnejo.

V gostih oblakih prši sneg. Bliskoma je Mihalko na nogah. Pobere Anko

in jo vleče za seboj k širokovejnem hrastu. Že jo dvigne do najnižje veje in še ji pomaga dalje do varnega kotička.

A ta pomoč bi ga skoraj stala življenje.

V trenutku, ko se sam zažene do veje, se zapraši volčje krdelo za njim. Na čelu ogromen volk vodnik. In bi bil Mihalka zgrabil za nogo, če bi se ne bil zgodil oni čudež — —.

Sredi skoka je volk cvileče zarenčal. Čeljusti sta prazni udarili druga ob drugo. Dobesedno se volk v zraku prevrže. Že je na tleh in na goltancu prvega volka.

Pod hrastom je zadivjal silen in krvav boj. Ogromni volk vodnik je z zobmi in šapami napadal volčjo trumo, ki ga je vse bolj obkoljevala. Mihalko je trdno privil Anko in izstrelil samokres do poslednjega naboja. Nato se je zastrmel v volčji vrtinec pod hrastom. Siva trupla so se gnjetla okoli ene same točke.

In ko so kmalu nato dospeli iz vasi kmetje — priklicali so jih Mihalkovi streli — vsi oboroženi s puškami, kosami in cepci, so vse sence mahoma izginile v gluho noč. Pod hrastom pa je ostal kup razmesarjenih volkov, mrtvih ali na smrt ranjenih.

In prav spodaj je ležal volk velikan ves močan in s srebrnim pasom na hrbtu. Na vratu pa je nosil od rje objedeno, iz železnih obročkov skovano ovratnico, pa košček verige na njej — — —.

ZAVRL ALBIN:

IZ ŽIVLJENJA VELIKEGA KRALJA PETRA OSVOBODITELJA (Konec.)

Princ se je pristrčno poslovil od spremljevalca in pognal konja v megle in noč. Poti ni videl nobene in se je docela zanesel na nagon konja. Počasi je prodiral dalje, ustavlja se venomer in napeto prisluškovaje v črno noč pred seboj. Izogibal se je trdih cest, da ne bi klopotanje kopit prezgodaj izdalo njegove navzočnosti.

Polagoma se je začelo svetlikati tam na vzhodu in ko je posijalo solnce, so se megle razpršile. Princ je opazil, da se je kljub počasi ježi že precej oddaljil od mejne reke. Dasi je bil dan, je tudi sedaj le počasi napredoval. Skrbno se je izogibal odprtim krajem, skrival se je po gozdih, grmovjih, visokih nasadih ter stremel vedno k vzpetinam, da je imel čim boljši razgled. Toda kljub vsej pazljivosti ni mogel izslediti nič sumljivega; nikjer se ni zabiskalo orožje. Zato je postal čimdalje bolj brezskrben.

Baš se je vzpenjal po gozdnem obronku proti vrhu malega grička, ko mu udarijo na uho trde nemške besede. V trenutku zaustavi konja in napeto motri v smer, od koder je začul glasove. Ker je bila podrast pregosta, je razjahal in se z neizmerno previdnostjo preril skozi goščo. Tako previdno je stopal, da ni zašumel suh list, ni počila vejica pod nogami. Ko je prišel do roba, gošče, je prav previdno odgrnil košato vejo — in glej, tik pred njim sta sedela na konjih dva nemška ulanca. Nemoteno sta se pogovarjala in kazala z roko po pokrajini. Iz njunih besed je doznal, da tvorita del izvidnice čete, ki tabori v malem mestu, komaj 2 uri od tega kraja. Brž se je odločil, da hoče dognati, kako številna je četa, koliko ima topništva, pehote, konjenišтва.

Neslišno se je vrnil h konju, ga prijel za uzdo in ga varno odvedel v do-

lino. Tu ga je zajezdil, z nasprotne strani obkrožil grič ter utočil v gozdu za hrbtom obeh jezdecev.

Odslej je napredoval še počasneje in previdneje. Brez presenečenj se je približal mestecu. Ko je ugotovil, da je dovolj blizu, je razjahal ter skril konja v gosto zarastli, tesni dolinici. Nato se je pričel vzpenjati proti strmemu hribu, kajti domneval je, da bo imel od tam najlepši razgled na mesto. Silno previdno je smukal od drevesa do drevesa, uporabil vsako vzpetinico, vsak grm za kritje ter naposled srečno prispel na vrh. In res je ležalo mestece kot na dlani pred njim. Da bi preprečil vsako morebitno srečanje, je splezal na košato, visoko smreko. Z večjim očesom je kmalu približno presodil moč čete in vrste orožja; spoznal je tudi, da se oddelek že pripravlja na odhod. Zato ni smel izgubiti niti minute.

Kot verveca urno se je spustil na tla ter — to pot brez velike opreznosti — zdirjal h konju. Hitro ga je napojil v potočiču, nato pa zasadil ostroge živali v bok, da je kakor puščica švignila skozi grmovje. S silnimi skoki ga je nesla lepa žival v smeri proti meji.

Že je upal, da pojde tudi povratek posreči, ko zasliši nenadoma z leve glasen klic »Stoj!«. Ozre se in vidi ona dva ulanca, ki sta ga trenutek presenečeno gledala, a se takoj zavedla položaja in jo ubrala za njim. No, lahko bi jima nemoteno ušel, saj je takoj spoznal, da bi njuna komisna kljuseta nikdar ne dohitela njegove plemenite živali. Tedaj zapazi na desni pred seboj zopet tri druge konjenike, ki so ga tudi že opazili in se pridružili lovu nanj.

Sedaj je postala zadeva že kočljiva. Kako uiti? Treba jim bo štrečno zmešati! Tesno ob njegovi levici je potekala struga globokega jarka. Na dnu, ki je bilo zelo kamenito, je curljala plitva vodica. Brez premisleka je prisilil konja, da je sredi urnega bega skočil v jarek. Slabemu konju se to nikdar ne bi bilo posrečilo; njegov konj je pa le malo prhnil ter nadaljeval dir po strugi dalje, da je letelo kamenje za njim kot toča.

Nemci so zapazili, da je ubežnik izginil, kot bi se bil v zemljo vdrl. Zato so usmerili konje proti kraju, kjer so nasprotnika izgubili iz vida, ker so mislili, da je konj padel in pokopal pod seboj jezdeca. Toda ko so dospeli tja, ni bilo o njem ne duha ne sluha. Po daljšem iskanju so zagledali na dnu globoke struge sledove konja v najhujšem diru. Sedaj so šele spoznali prevaro in se z glasno kletvico pognali za ubežnikom, dasi so morali z obžalovanjem spoznati, da ga ne bodo mogli več dohiteti. Vendar ena nada jim je še ostala — pred beguncem je še Ren, preko njega pa nobenega mosta, nobenega broda. Ta zavest jim je dala novega upanja, da njih lov le ne bo brezuspešen.

Princ Peter je kmalu spoznal, da so preganjalci ostali daleč zadaj, ter je vedno bolj priganjal konja, ki je bežal z njim kot strela. Tedaj pa se je spomnil, da leži pred njim še ena ovira — široka in globoka reka. Mostu ni nobenega, brod je precej daleč zgoraj, poleg tega še na oni strani. Kaj storiti? Ali je res vse zaman, bo njegovo podjetje res tako klaverno končalo? Ko bi našel vsaj kak skrit čoln! Morda pa je kje v vrbovju? Urno pojaše tesno k strugi in ob reki navzdol izgine v vrbini. Toda kakor je napenjal oči, nikjer ničesar. Že je mislil klicati preko reke, ko začuje glasno topotanje in nemško govorico. Tedaj je uganil, da so njegovi preganjalci tudi že dospeli. Oprezno je pogledal skozi vejevje in videl, da jih je že sedem. Sicer so se oddaljevali, toda slednjič ga bodo le našli, saj vedo, da ne more preko reke. Da bi se z njimi spustil v boj? Sam proti vsem? Bilo bi brezupno. Pa tudi za to je še čas; morda najde le še izhod. Da, en izhod je še, in sicer edini, da preplava na konju reko. To je vsekakor silno tvegano. Vedel je, da konj

dobro plava, toda kdo ve? Sedaj je že utrujen. Poleg tega ga bodo opazili in tedaj ga more pogoditi krogla. Zavleči hoče čimdalje, da ga odkrijejo. Zato naglo pojezdi še dalje v nasprotno smer, kot so šli Nemci. Ko se še hitro prepriča, da jih res ni v bližini, požene konja v reko in se izroči valovom. Dasi je bil konj truden, je vendar krepko rezal valove, kot bi slutil, da gre za življenje.

Že je bil na sredini, ko se zopet ozre in opazi prihajati preganjalce. Najbližji ga je opazil, glasno zaklical in z roko pokazal na reko; jezni kriki so mu odgovorili.

Sedaj pojde zares! Iznova poganja konja, ki že itak napenja vse sile. Pok! in krogla udari v vodo. Še ena in še in še. Vse naokrog sikajo v vodo.

Rešen! Hitro skoči iz sedla, vse curlja od njega. Konj se ves trese od silnega napora; okrene glavo in zvesto pogleda svojega gospodarja. Ta si ne more kaj, objame lepo glavo in jo iskreno in hvaležno poljubi. Solze mu teko po licih!

Streljanje je privabilo tudi francoske patrulje, ki so prihitele z vseh strani in pričele odgovarjati z ognjem, tako da so se Nemci kmalu umaknili.

V slavnostnem sprevodu so privedli rešenca v tabor, kjer je najprej oskrbel zvestega konja in nato šele šel poročat poveljniku. Njegovo poročilo je bilo izredne važnosti.

Podvojili so čuječnost in v noči je nemška četa res poskusila prodreti na levi breg. Ker pa so bili Francozi že obveščeni, so jih z lahkoto odbili in preprečili, da bi bil sovražnik vdrl na francoska tla.

Princ Peter pa — junak dneva — je bil deležen najvišje pohvale in odlikovanja s križem častne legije.

OST:

TINE VÉ, KAJ SE SPODOBI!

Tine hodi v šolo. Je majhen možic, zato pa velik tič. On vé dobro, da je analiza važna zadeva, tudi ulomki zaslužijo vsega spoštovanja in vseh sto in sto drugih stvari prav tako. Znanje in pa modrost! Znanje, pravi Tine, si pridobiš, priučiš — za znanje treba pridnosti, volje in hotenja. Ampak modrost! S to streljo je pa drugače. — Pravijo: mladost je norost, potem pravijo še, česar se Janezek ni učil, Janez ne bo znal. Vse res — Tine to vé — ampak modrost, to je dolga pot izkušenj, modrost to je tisoč storjenih napak, prekucijusev. — Zato si Tine razlaga vse po svoje...

Tine živi! On ima starše, hodi v šolo, ima tovariše ima sestro in brata, ima knjige, psa, mačko in ima učitelje — in pol ure hoda do šole ima tudi...

Te pol ure vsakodnevnega romanja posveča Tine razmišljanju. In kakšnemu razmišljanju...!

O vsem, kar se dogaja okrog njega, o vsem tem razmišlja, spoznava resnice in jim skuša priti do dna...

Vljudnost, pravi Tine, je kočljiva stvar! Ampak važna. In nič ne stane, napravi pa dober vtis. Seveda tu ne velja, da si človek božji, vljuden zato, ker so tako dejali domá, ali pa v šoli — ne, to ni nikaka vljudnost. Vljudnost je nujna potreba, je srčna zadeva... Tine pozdravlja... On pozdravi vse one, ki jih pozna, in ko pride domov, sname kapo in reče »dober dan« ali »dober večer« in roko da materi in očetu. Da, tako stori Tine. Stare ljudi tudi pozdravlja Tine. Ženske, gospé in gospodične, ki jih pozna. Vselej sname pri tem kapo ali klobuk. On ne salutira. Kdo salutira? Salutira tisti, ki je vojak. Am-

pak financar tudi salutira in železničar in postrešček tudi... Seveda — vsak, ki nosi uniformo salutira — vsi drugi pa pozdravljajo... In dekleta? Tudi ta. Z glavo pokimajo, poklonijo se. Pogosto? Prav nič ni treba zardevati, ako pozdraviš človeka, ki ga ne poznaš. Saj ni nič hudega. Bolje deset pozdravov preveč, kakor enega premalo!

Zgodi se Tinetu, da je zamišljen in ne pozdravi znanca, ki gre mimo njega, ali učitelja ali strica Toneta. No in? Nič, prav nič! Tine se spomni in pravi: »O, ti strela salabolska, pa sem pozabil pozdraviti!« Ko mu pa prinese naključje prezrtega človeka spet pred oči, stopi k njemu in se opraviči: »Gospod, oprostite, zadnjič sem vas pozabil pozdraviti.« In vsa zadeva je lepo opravljena. Rekli bodo: »Glej ga fanta, ta pa vé, kaj se spodobi!«

Med tovariši, med tovarišicami tudi veljaj načelo — pozdravljajmo se! Bodimo zaresni tovariši. Saj ni potrebno dvigati kap, kaj še, samo z besedo se pozdravimo — pa je!

*

»Spoštuj stare, starejše ljudi,« čuje Tine pogosto. Prav, prav, ampak kako to storiti, tega Tinetu nihče ne pové. To je zmota! Ako od človeka nekaj zahtevaš, potem mu prej razloži, kako in kaj. — Pa gre Tine po cesti in gospodični pred njim pade na tla rokavica. Tine ne kriči: »Hej, vi, rokavico ste izgubili,« o ne, Tine pobere rokavico, stopi h gospodični in ji reče: »Oprostite, rokavico ste izgubili,« pa lepo pozdravi in gre svoja pota. Ali: ko pride domov in hoče vstopiti, pride iz hiše sošed Možina in ima levo hlačnico čudno zavihano. Tak hoče v mesto. Joj, to bi imeli Francki, Pepčki, Lojzke in Poldke špas!

Ne boš! Sosed Možina je dostojen mož in Tine ne dovoli, da bi ga imeli za Pepčka. »Hej, sosed Možina,« pravi, »vaša hlačnica vam nagaja, popravite jo!« In vse je lepo v redu!

Če srečaš človeka tekom kratkih razdobij večkrat, ga ne pozdraviš vselej. Saj bi bilo smešno, vselej dvigati klobuk. Tudi za onega, ki odzdravlja. In preko ceste, pozdraviš? Seveda, ako cesta ni preširoka. V cerkvi? Da, gotovo, a tiho in samo s poklonom, ker pokrivala itak nimaš na glavi... Ko gre mimo tebe pogreb — bodi gologlav. — Nekdo te nagovori — pozdravi bráte, a ne stoj gologlav, to je smešno. Kar pokrij se — ko se posloviš, pa spet pozdravi. — Čakaj, da ti drugi ponudi rôko, ne môli sam svoje naprej. Ne dajaj roke kot polž. Stisk rôke naj bo krepák — jasen. Seveda, tudi členkov ne smeš zlomiti človeku, češ, sem močan, kaj! Rusi se radi rokujejo. Ako imajo desnico oblečeno v rokavico — rokavico snamejo. To je lepo — je nekako slovansko, ni pa nujna potreba.

Tine razmišlja verno o vsem tem. O teh življenjskih zadevah, ki jih srečujemo vsak dan znova. Saj niso nič posebnega — važne so pa vendarle, ker od njih zavisijo naši medsebojni odnošaji. Francozi pravijo temu »bon ton«... dober glas... In Tine hoče biti »na dobrem glasu«. (Drugič o čem drugem.)

JOŽE ŽUPANČIČ:

NA ILIRSKIH GOMILAH OKROG VAČ

1. KAKO JE POD SLEMŠKOM — DANES.

Nedeljski izletnik pa tudi šolar-ekskurzist štejeta Zasavje med najbolj prijetne izletne programe. Tu imamo zanimivih krajev na pretek, med najbolj vabljivimi namenki pa so Vače, starodavni trg, ki se dviguje nad vso dolino in imajo ves dan sončno lego. Izletnik od zunaj se bo najraje poslužil želez-

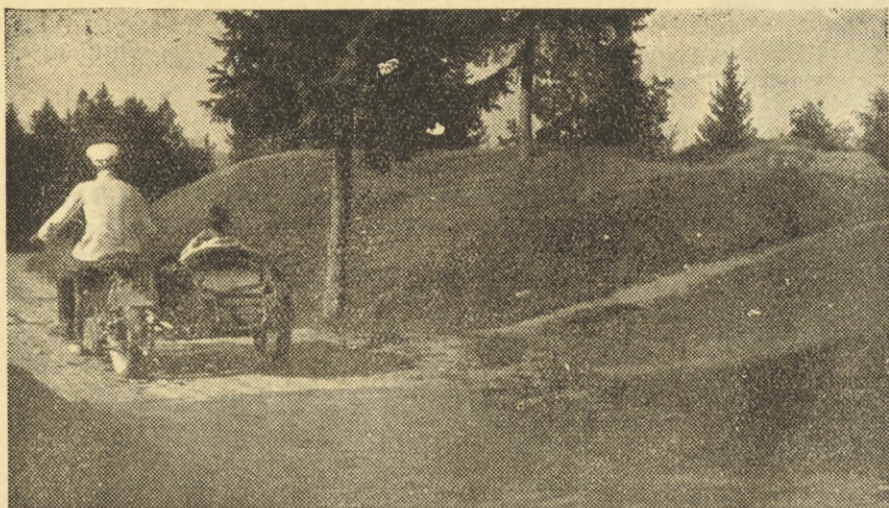
Vače, kakor jih vidi izletnik iz zapadne strani. Sredi skupine hiš, ki so bile pozidane po velikem požaru pred 100 leti, stoji župna cerkev sv. Andreja.

niške postaje Litija, od koder je do mičnega kraja kakih 10 kilometrov. Kdor pa se bo hotel poslužiti bližnjic, mu bodo precej skratile serpentine po glavni cesti in bo prišel na Vače v kakih dveh urah.

Po ogledu Vač: rojstnega kraja znamenitega škofa in šolnika Matevža Ravnikarja; cerkve sv. Andreja; tipičnega vaškega trga, ki ga je doslej uničil požar že nekajkrat; pa vodnjaka posebne vrste, ki stoji pred trško šolo, bo nato vsakdo pohitel v sosednja naselja: na Klenk, na Mačkovec, na Lestino, na Apno, Krono ali pa k cerkvi na Slemšek, ki ždi kakor bela golobica nad Vačami. Saj vzpon ne bo visok. Kdor se bo povzpел na 523 metre visoke Vače, ta bo zlahkoto dodal še četrto ure, za pot od Vač pa do Slemška, 679 metrov visokega hriba. Pri vseh navedenih krajih naletiš na gomile, poslednja počivališča starih Ilirov, ki so domovali tod pred 3000 leti. Doslej so odprli že kakih 1500 grobišč, v vsakem je bilo seveda po več grobov. O poletnih mesecih hodijo na Vače zgodovinarji in izkopavajo gomile. Mimo teh prihajajo na Vače skozi vse leto tudi izletniki, ki jih mikajo zgodovinsko važni kraji. Po ogledu gomil in vseh ostalih vaških zanimivosti pa nadaljujejo izletniki turo v različne smeri: lahko se vrnejo proti Moravčam, preko Slivne na Kresnice ali pa po Kandrški dolini v Medijske toplice in potem proti Zagorju, med najbolj privlačnimi potmi pa je ona, ki vodi na Sv. Goro, kjer imaš spet starinsko cerkev znano iz časov turških taborov, poleg pa je nedavno zgrajena postrežljiva planinska koča. Z Vač pa imaš seveda še obilico drugih potov, kaj hvalježna pot je po dolini Mačkovni v območje banovinskega veleposestva Pono- viče, od tam pa na postajo Savo ali pa Litijo. Enodnevni izlet z bogatimi vtisi!

2. VAČE V SREDNJEM VEKU.

Valvazor piše, da rabijo domačini za svoj kraj stari kranjski naziv: V a č e. Že od leta 1300 stoji tu gori grad, nazvan Turn. Ugodni prostor, ki gleda ves dan v sonce, je kakor nalašč za sadje in še za Valvazorja so bili vaški orehi pa tudi ostalo sadje znani daleč na okrog.

Ena izmed starih ilirskih gomil. Stoji na Lestini ob glavni cesti, ki pelje iz Litije čez Vače v Zagorje.

V starih spisih je zabeleženo, da je bil lastnik Turnske graščine leta 1358. gospod Oto z Vač, le-ta je prepustil svoj grad sinu Gundlajnu, ž njim pa je rod ustanovitelj Turnskega gradu izumrl. Kraj se je širil, okrog so nastala poslopja in Vače so bile povišane v trg. Dobile so znak: s košato lipo v sredi grba. Novi trg ni imel obzidja, zato je prišel sovražnik prav lahko vanj. Na dobrem je bil zaradi oddaljenosti iz obeh glavnih dolin iz zasavske pa tudi iz moravske.

Ob času, ko je pisal »Slavo vojvodine Kranjske« učeni Janez Vajkard Valvazor na bližnjem Bogenšperku na desnem savskem bregu, je zapovedoval vaškemu trgu na levem savskem bregu gospod Janez Baptist vitez Vicenštanski iz Ljubeka, skrite graščine na poti od Vač proti Ponovičam.

Danes ni nič več sledu niti o stari Turnski graščini na Vačah, niti o graščini na Ljubeku... od takrat so pretekla stoletja in zob časa je potisnil v pozabo marsikaj, kar je imelo svoje čase veljavo in moč...

Pred desetletji, ko je spomin na starodavne čase spet oživel, so kopali na križpotju vrhu Vač in iskali zlato tele, ki so ga zakopali bojda predniki na tistem kraju. Pred leti pa so brskali okoličani na razvalinah v Ljubeku z namenom, da bi dvignili zlati zaklad... Doslej še ni nihče izvelkel »šaca«, kakor ga sumi ljudska govorica na vsak način na zgodovinsko važnih krajih.

3. MALOMARNI PASTIRJI ODKRILI SLEDOVE ILIRSKIH VAČ.

Zanimivo je tole dejstvo: do leta 1877. sploh še ni vedel nihče, da so domovali kdajkoli na Vačah Iliri, Kelti ali kak drug narod. Do odkritja so prišli le po naključju. Mladi vaški rod je pasel tistega leta v jeseni krave na travniku pod trgov. Mladež se je sredi popoldneva preveč zatopila v svoje igre in norčarije. Krave in kože pa so med tem po mili volji rile po zemlji. Ena izmed živali je pri tem brskala po zemlji, iz prevrnjene plasti zemlje je prikukala na dan čudna zaponka. Pastirji seveda niso razumeli vrednosti najdenega predmeta in so naslednji dan barantali za umazano zaponko v šoli. Na barantijo je naletel njihov nadučitelj France Peruci. On je seveda takoj

prepoznal zgodovinski predmet, saj se je že kot nadučitelj v Cerknici, v Št. Vidu pri Vipavi in na prejšnjem službenem kraju na Dolah pri Litiji pečal z zgodovino in izkopavanjem zgodovinskih predmetov.

4. NADUČITELJ PERUCI ZASTAVI PRVO LOPATO.

Ko je vneti starinar Peruci poizvedel pri deci, kje so našli zapestnico, je šel takoj tudi sam na delo. Pričel je s poizkusnim kopanjem na raznih krajih. Uspeh ga je presenetil, takega menda ni pričakoval nikoli. Našel je več zaponk, imenovanih fibul, posod, kosti, sulic, in še drugih starinskih predmetov. Mož je prebrskal vso okolico in ugotovil, da je od Slivne pa do Lestine, okrog Slemška in še naprej proti Vačam obilo gomil, skupnih grobišč. Za zgodovinska raziskovanja so se pričeli zanimati nato tudi ostali domačini in so kopali na vseh koncih in krajih. Seveda so dvigali predmete brez nadzorstva, v tistih časih se je pogubilo marsikaj, kar bi še bolj razkrilo duhovno podobo starih Vač. Med najbolj dragocenimi najdbami pa je bila situla, z reliefi okrašena posoda, ki je danes med najlepšimi situlami na svetu in seveda tudi med najbolj dragocenimi izkopaninami, kar jih hrani naš ljubljanski muzej. Našel jo je stari Vačan Grile, po domače Pleze — zdaj je že med rajnkimi, njegov rod pa še živi — in jo je prodal direktorju ljubljanskega muzeja Dežmanu za borih 18 goldinarjev.

O prvih najdbah na Vačah je obvestil nadučitelj Peruci takoj litijskega glavarja Vestenecka in ljubljanski muzej. Od takrat so pričeli prihajati na Vače odposlanci ljubljanskega muzeja, Akademije znanosti z Dunaja, pa tudi drugih učnih ustanov. Prišli so še drugi, ki jih je privabil glas o bogatih izkopaninah. Polec Dežmana in Šulca je kopal tudi Pečnik, ki je v tistih letih otel mnogotero zanimivost iz nepravih rok. Med najbolj odličnimi kopači je bila vojvodinja Mecklenburška, lastnica gradu Bogenšperka, ter sestrična avstrijskega cesarja Franca Jožefa. Današnji obiskovalci Vač pa bodo morda obiskali dobrodušnega starčka Titusa Strmljana z Mačkovca nad Vačami. Tudi on je pomagal kopati v mlajših letih vojvodinji Mecklenburški pa tudi drugim. Mož je živa kronika starih časov in bo rad posegel v torbo svojih bogatih spominov.

5. LE GOMILE! ... KJE PA SO SELIŠČA? ...

Kopači, ki so več kakor pol stoletja stikali po gomilah okrog Vač, niso naleteli na nič drugega, kakor na gomile in v njih na ostanke iz brona in ila. Zaman je bilo vsako stikanje za selišči starih vaških prebivalcev. Prav do poslednjih časov so vsi arheologi menili, da so živeli na Vačah Kelti. Glas o tem se je raznesel po vsem svetu. Vače so se imenoval v časopisih vsepovsod, Vače so prišle v knjige in druge učene spise. Učenjaki so ugotovili, da spadajo vaške najdbe v halstattsko razdobje, kakor so imenovali dobo, ko so procvitale Vače. Učeni možje pa so takoj dodali kot v opravičilo, ko bi odkrili stare vaške najdbe le nekaj let popreje, pa bi imenovali vso dobo iz katere izvirajo halstattske in vaške najdbe po našem malem zasavskem trgu: v a š k a d o b a.

Koliko gomil so odkopali pri nas, povprašuje radoznali izletnik, ki ga zanese zdaj pot k nam. Na ta odgovor je težko točno odgovoriti. Na Vačah so kopali mnogi brez posebnega načrta in brez reda. Kakor presoajo zdaj, so odkrili doslej kakih 1500 gomil. Nekatere so precej dolge in široke, v vsako stran tudi po 10 do 20 metrov. Mnoge gomile so še dobro vidne dandanes, čeprav je preteklo skoro 3000 let, odkar so pokopali vanje stare Vačane. Nizki holmci so zarasli s travo, preko njih pa valovi že na mnogih krajih gosto zarasel gozd.

Profesor Valter Šmid, ko je bil zaposlen z izkopavanjem na Vačah.

Učeni mož je sovražnik fotokamere. Na ploščo smo ga ujeli z zvijačo. Aparat smo pripravili za njegovim hrbtom, nato ga je eden izmed družbe poklical, gospod profesor se je v tistem okrenil in že ga je ujela plošča . . .

6. ŠELE DR. VALTER ŠMID JE ODKRIL ILIRSKA SELIŠČA.

Dolga desetletja nerazvozlano uganko, kje so stala sedišča starih Vačanov, je odkril šele pred 5 leti sloveči zgodovinar dr. Valter Šmid. Po njegovem imenu bi ga znal kdo presoditi za tujca, zlasti še, če povemo, da je učenjak nameščen kot univerzitetni profesor v nemškem Gradcu in je tamkaj tudi ravnatelj prehistorijskega muzeja. Učeni mož pa je naš ožji rojak iz Gašteja pri Kranju in porablja počitnice poslednjih let za raziskovanje Vač, pa tudi drugih krajev naše domovine: Vrhnike, Bele krajine, Ptuja in drugih zgodovinskih točk, med najbolj uspešna raziskovanja pa mu prištevamo odkritje rimske Emone.

Dr. Valter Šmid je s svojim bogatim znanjem pa tudi z izbornim prirojenim darom preiskal okolico, potem pa je dejal: Vsi znaki mi kažejo, da so stari Vačani stanovali tu gori. In je ukazal kopačem, da so zasadili lopate na Kroni nad slemško cerkvico in uspeh je bil tu! Našli smo sledove starih naselbin. Saj pa je Krona tudi kakor nalašč ustvarjena za prijetno domovanje. Razgled je odprt na vse strani in sonca imajo na tistem kraju obilo, dostop pa je precej otežkočen zaradi strmin. Spodnja Krona, kakor imenujemo del travnikov in gozdov, je služil za domovanje in delavnice kovačem, višje ležeči predel na Zgornji Kroni pa je bil za utrjeno taborišče ter v obrambne namene sploh.

Poleg Krone je našel učeni graški profesor še več drugih prostorov, kjer so stale hiše starih Ilirov — naš odlični gost je prepričan, da so domovali tod gori Iliri in ne Kelti, kakor so menili netočno pol stoletja — na Apnu, Klenku in drugod.

Stari vaški rod se je pečal z izdelovanjem bronastih predmetov, ponajveč zapestnic, obročkov in drugih okrasnih predmetov. Po zaslugi gaštejskega rojaka se nam je odgrnila zgodovina starih Vač do podrobnosti. Odkrivajo se nam dogodki, ljudstvo, prilike in neprilike, življenje in borba pod slemško cerkvico pred davnimi tremi tisočletji.

PROF. SILVO BRESKVAR:

POMENEK O SONCU

Sonce! Komu ni neznan ta mogočni vrelec luči in gorkote! Zjutraj, ko pokuka izza obzorja, pozdravlja vsa narava njegov prihod. Vse se zbudi iz nočnega spanja, ptice zažvrgole svojo pesem, cvetovi, ki so se zaprli preko noči, se zopet odpro, da se nasrkajo novih moči iz zlatih sončnih žarkov. Tam na polju pa se že trudi priden kmetovalec, kajti čas mu je odmerjen od zore do mraka. Čim višje je Sonce, tem več zaspancev postavi na noge. Ko pa premeri polovico neba, stoji najvišje. Od dopoldanskega dela sta utrujena človek in žival. Čas počitka je tu. Vse išče udoben kotiček v hladni senci. Nato pa

hajdi zopet na delo! Sonce pripeka, neusmiljeno bičajo njegovi žarki od vročine utrujeno pokrajino. Počasi tone mogočna luč proti obzorju. Gospodar dneva se poslavlja, hladen mrak pripravlja pot temni noči in odpočitku.

Sonce je ohranjevalec življenja. Brez njegove svetlobe in toplote je sleherno bitje zapisano poginu. Ledeni mraz in črna tema nista prijatelja življenja. O tem nas že prepriča pogled na naravo, ko prevladujeta noč in mraz, tedaj torej, ko gospodari starka zima. Vse to je človek vedel že v davnih časih, zato se je branil mraza in sovražil temo, hrepenel pa kvišku, svetlobi in Soncu nasproti. Nič čudnega ni tedaj, da so v davnini nekateri omikani narodi (Egipčani, Babilonci, Inki in drugi) Sonce po božje častili. Od Egipčanov so se nam ohranili prekrasni spevi bogu Soncu v čast. Tam góri, kjer sije svetloba dneva, tam je naša večna domovina, so dejali. Tja se bodo nekoč vrnila naše duše, ko bodo osvobojene telesa ječe. Podobno se izraža tudi neki spev starodavne indske Rig-Vede, ko poje: »Kjer izvira večna luč, kjer Sonce večno sije, v neminljivosti, tam, o bog, daj, da živim«!

Pa tudi mrtva narava ima svojo moč od Sonca. Vsi vetrovi, od nežnega vetriča pa do divjega viharja, so njegovi otroci. Giblje jih sončna toplota, ki ustvarja tudi oblake, ker se pod njenim vplivom porajajo hlapi iz stoječih in tekočih voda. Vodni hlapi se dvigajo v višave, tam se ohladi ter tvorijo brez števila neznatnih kapljic, ki sestavljajo oblake in megle. Ko je zrak s hlapi prenasičen, nastanejo večje kaplje, ki so pretežke, da bi plavale v zraku. Deževati prične, če pa kaplje zmrznejo, pa pada toča ali sneg. Na ta način napaja Sonce studence in druge vodne izvire. Ti se združujejo v potoke, reke in veletoke, po katerih se vrača voda v svojo domovino, v morje. Iz morja se zopet dvigajo hlapi, vetrovi jih raznašajo na vse strani in cela pesem prične znova.

Ne samo človek, žival in rastlina, tudi premog, šota in petrolej se imajo zahvaliti Soncu za svoj obstoj. Premog je izogleneli les pradednih gozdov, ki so s pomočjo sončne toplote in svetlobe črpali potrebne hranilne snovi iz zemlje. Šota nastane iz barskega rastlinja, petrolej se pa je storil iz starodavnih rastlin, mogoče tudi iz živali, ki so že takrat izumrle, ko še ni bilo človeka na Zemlji.

Iz vsega tega nam postane jasno, da je v resnici Sonce tista sila, ki žene vse stroje, katere je človek izumil. Skromen mlin ob potočku, parni stroj, parnik, avtomobil, letalo in še mnogo drugih priprav se giblje samo zato, ker jih poganja sončna moč v obliki tekoče vode, premoga, plina, bencina itd.

To mogočno zvezdo, kateri smo toliko hvale dolžni, si hočemo nekoliko ogledati.

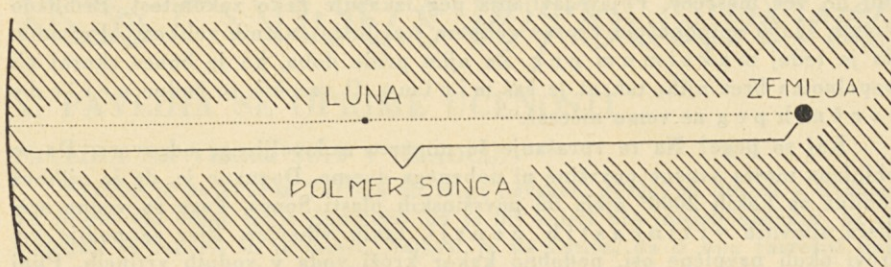
*

Sonce je velikanska žarčica krogla, plavajoča kakor Zemlja popolnoma prosto v prostoru. Njegova razdalja od nas znaša približno 150 milijonov km ter je tako velika, da si je ne moremo nazorno predstavljati. Navadno ji skušamo na ta način priti do živega, da povemo, koliko časa bi potovali z vlakom, letalom ali pa kar na topovski krogli, preden bi dospeli do Sonca. Vlak, ki napravi kakih 25 m na sekundo, bi potreboval 196 let za to pot! Tak vlak je celo eden najhitrejših! Z letalom bi bili 43 let na potovanju, čeprav bi napravilo vsako uro kar 400 km. Tudi najurnejša topovska krogla (1200 m na sekundo) bi rabila skoraj 4 leta, preden bi zadela v Sonce! Prostor med Zemljo in Soncem je popolnoma prazen. Sončna toplota prihaja tedaj k nam v obliki toplotnih žarkov, podobno kakor svetloba.

Vzrok, da vidimo iz te velikanske daljave Sonce kot okroglo ploščo, ki

ima dobro polovico kotne stopinje v premeru, tiči v silni razsežnosti sončnega telesa. Polmer sončne oble meri namreč 695.500 km ter je 109krat daljši od polmerja Zemlje. Velikost Sonca nam postane nazornejša iz sledečega primera. Naše letalo, ki brni s hitrostjo 400 km na uro, bi prišlo pri nepretrganem letenju v dobrih 4 dneh okoli Zemlje, okoli Sonca pa šele po enem letu in treh mesecih! Orjaško sončno telo se nam vidi še pošastnejše, ako pomislimo, da bi z isto hitrostjo prišli že po 40 dneh na Luno! Če postavimo zemljo v središče Sonca in Luno v resnično razdaljo od nje (384.000 km), bi krožila Luna v notranjosti Sonca okoli Zemlje. Prostor med sončno površino in Luno pa bi bil še skoraj tolik, kolikor meri razdalja od Lune do Zemlje!

Jasno je, da mora biti v tej neznansko veliki krogli nakopičene silno mnogo snovi. Res so dognali zvezdoslovci, da bi se iz sončne gmote dalo napraviti 333.432 krogel tako težkih, kakor je Zemlja. Radi tolike množine snovi je tudi privlačna sila Sonca zelo velika. Na njegovi površini je vsako telo skoraj 28krat težje, kot je na Zemlji. Človek, ki tehta, recimo 60 kg, bi bil na Soncu 1680 kg težak. Niti stati bi ne mogel, ker bi ga lastna teža zrušila na tla!

Zemlja, luna ter njuna razdalja v primeri s soncem.

Kako pa je s sončno toplino? Brez dvoma je zelo visoka, saj nas ogreva Sonce iz razdalje 150 milijonov km! Prvotno so navajali zvezdoslovci kar bajna števila, milijon stopinj in še čez. Danes pa, ko imamo več znanja in nepri-merno boljše pripomočke, kot so jih imeli nekdanj, je z veliko natančnostjo ugotovljeno, da meri toplina sončne površine kakih 6500° C. Pri tej toplini, ki jo moremo le v posameznih primerih doseči z umetnimi sredstvi, so prav vse snovi, brez izjeme, v tekočem ali plinastem stanju. Površina Sonca tedaj ne pozna kopnega, temveč samo nepregledno morje vrele gmote, iz katere puhti peklena vročina. Pa še nekaj. Te topline ne vzdrži nobena spojina. Razkrojiti se mora na prvine, iz katerih je sestavljena. Zato na Soncu ni spojin pač pa same prvine. Le tu pa tam naletimo na dve, tri spojine in še te nastanejo v redkih primerih in v prav neznatnih množinah ter se kmalu zopet razkroje.

Vrelo morje in žareče ozračje nikoli ne mirujeta. Skrivne sile razburkavajo težko gladino in povzročajo besen piš. Velikanske množine tekoče gmote se poganjajo v višave in padajo nazaj kot ognjen naliv. Silni vetrovi, kakršnih ne poznamo na Zemlji, drevijo oblake razbeljenih par sem ter tja, jih vrtinčijo, dvigajo, trgajo, ženejo skupaj in mečejo v nižave. Ko bi slišali tuljenje, pisk in vrišč, ki spremlja te prizore, bi najbrže onemeli od groze. O tem divjem razsajanju naravnih sil si ne moremo ustvariti nobene prave podobe, kajti najhujša neurja in najtežje prirodne nesreče na Zemlji, so prave igračke v primeri z razmerami na Soncu!

Ta pobesneli ples pa niti za hip ne preneha. Brez odmora divja od pravekov in bo divjal naprej, daleč v bodočnost, kateri ne vidimo konca. Hvala Bogu, da je tako, saj imamo od vsega tega samo korist. Ko bi se ti viharji poglobili, bi nam Sonce nič več ne svetilo. Ugasnilo bi in z njimi vred bi ugasnilo vse življenje na Zemlji.

Ako pogledamo Sonce skozi daljnogled, ki je opremljen z okajenim steklom radi varnosti za oči in lažjega opazovanja, vidimo sončno oblo v splošnem kot enakomerno svetlo in okroglo ploščo. Le na njenem robu svetloba nekoliko upade, ker morajo robni žarki napraviti daljšo pot skozi ozračje, ki jih v veliko večji meri vsrkava in oslabi kakor ostale žarke. Enakomerno belino plošče pa motijo večje ali manjše pege, raztresene kot črni madeži po sončni površini. Pege niso popolnoma temne. Njihova bleščeča okolica nam ustvarja ta vtis. V resnici so 500krat svetlejše kakor sijaj Lune ob ščipu. Po velikosti in obliki so pege zelo različne. Navadno so podobne krogom. Nekatere še v daljnogledu komaj opazimo; pojavijo pa se, kar ni baš redko, tudi tako velike, da jih vidimo skozi okajeno steklo z golim očesom! Pege niso stalne prikazni, marveč nastajajo in izginjajo. Njihova življenska doba traja od nekaj dni do več mesecev. Pojav javljanja peg izkazuje neko zakonitost. Približno vsakih 11 let se pokažejo v prav velikem številu in znatnih velikosti. Pravimo, da je tedaj maksimum peg. Za njim pride doba, ko je Sonce skoraj ali popolnoma brez njih; takrat je čas minimuma. O vzrokih te čudne periode sončnih peg ne vemo ničesar.

Kaj so pege? Na to vprašanje še nimamo zadovoljivega odgovora. Da so ohlajena mesta sončne površine ni nobenega dvoma. Dognano je, da je njihova toplina za kakih 2000° nižja od površinskih plasti Sonca. Pege so vedno središča silovitih vrtinčastih neurji, takih viharjev, kjer se podijo vetrovi okoli navpične osi, podobno kakor kroži voda v vodnih vrtincih. Plini sončnega ozračja pa so z elektriko nabit. Če pa krožijo električni delci okoli kake osi, nastane, kot nas uči fizika, magnetično območje. Zato se pege obnašajo tako, kakor da bi bili na njihovih mestih velikanski magneti zasajeni v sončno telo.

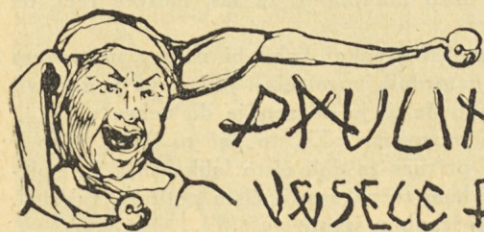
Ali imajo pege kak vpliv na pojave na Zemlji? Nekateri znanstveniki so jih skušali spraviti v zvezo z vsem mogočim. Dobe slabih in dobrih letin, kolebanje žitnih cen, ostre zime, prevroča poletja, nastopi izredno silovitih viharjev in podobno, so hoteli vzporediti s periodo peg. Vse te domneve pa še danes čakajo dokazov.

Dokazan pa je neki drugi vpliv. Katerikrat se zgodi, da igla - magnetnica nemirno niha sem in tja, namesto da bi mirovala v legi sever - jug. Tedaj je magnetno neurje, ki povzroča tudi težke motnje pri telegrafiranju in telefoniranju. Magnetna neurja nastanejo v splošnem takrat, kadar so sončne pege obrnjene točno proti Zemlji! Podobno zavisnost kažejo tečajni siji, tisti lepi svetlobni pojavi, ki se vidijo na obeh zemeljskih tečajih.

Še eno važnejšo prikazen na Soncu hočemo omeniti. Skoraj vedno opazimo na sončnem robu oblakom ali ognjenim jezikom podobne tvorbe, rožnate barve, ki jih imenujemo protuberance. Neznane sile dvignejo velikanske plasti neprozornih plinov visoko v sončno ozračje. Hitrost dviganja je zelo velika in doseže v nekaterih primerih celo več stotin km v sekundi. Povprečna višina, na katero se protuberance povzpno, znaša kakih 40.000 km. Ta višina je enaka dolžini zemeljskega obsega. Posamezne pa dosežejo mnogo više. Največjo do sedaj znano višino je imela protuberanca, katero so videli leta 1929. na sončnem opazovališču v Kodaikanalu v angleški Indiji. V par urah je do-

segel njen vrh višino, ki je merila 912.000 km! Protuberance niso omejene samo na rob Sonca, temveč so posejane po vsej njegovi površini. Drugod kakor na robu jih daljnogled ne pokaže, ker je svetloba sončne oble premočna.

Zelo važno in za nas življenjskega pomena je vprašanje po izvoru sončne toplote in svetlobe. Radi obsežnosti predmeta pa tega vprašanja tukaj ne moremo obravnavati. Le to pripomnimo, da na Soncu nič ne »gori«. Gorenje v navadnem smislu besede, je spajanje kisika z drugimi snovmi. Na Soncu pa je, kakor smo videli, tako velika vročina, da ne more obstajati na njem nobena spojina. Nastanek sončne toplote in svetlobe ne smemo iskati v kemičnem spajanju snovi, pač pa v drugih pojavih, ki pa že ležijo na meji našega znanja o naravi.

JOŠ BRINAR

PAVLIHA IN NJEGOV VSELE PUSTOLŠČINE

X. PAVLIHA SE OPRIME UČENOSTI

PAVLIHA NA VISOKI ŠOLI V GRADCU.

Pavliha je potoval iz Veržaja ob Muri navzgor, dokler ni došel v Gradec. Tu je oblekel dolgo haljo dopetačo, da je bil videti kot možak učenjak, ki ve razlagati skrivnosti in učenosti. Napisal je na lističe, da si upa razrešiti najtežavnejša vprašanja in najtežje uganke, ki jim ne pride do dna noben drug učenjak. Te lističe je dal nalepiti na vrata molilnic in vseučiliških učilnic, tako da so jih mogli brati mimo hodeči dijaki, magistri in doktorji, kakor tudi razni predikanti, ki so pohajali po mestu.

To je rektorja visoke šole hudo razjezilo, pa je dal sklicati k sebi vse dijake, magistre in učenjake, da bi se posvetovali, kako naj bi Pavlihi usta zamašili in šalobardo osramotili. Sklenili so naposled, da bodo stavili Pavlihi takih vprašanj, ki jih ne razreši nihče na svetu, nato pa da bodo širokousteža z dolgim nosom iz mesta napodili. Izbrali so učeni možje petero najtežjih vprašanj ter so se tako dogovorili, naj mu jih sam rektor zastavi in bahača v škrupce pripravi.

Naročili so pedélu, ki je prvi sluga visoke šole, naj privede Pavliho pred velerodnega rektorja, da mu zastavi petero vprašanj in preizkusi njegovo učenost. Ako bo znal odgovoriti, bo prejel pismo in pečat učenjaka; ako pa ne, ga proglasijo za šalobardo, a za svojo predrznost bo vrhutega še kaznovan in ga sramotno spodé iz mesta.

»Povej tvoji gospodi,« je odgovoril Pavliha pedélu, »da hočem storiti, kar zahtevajo, ter se nadejam, da se častno pokažem kot možak-učenjak.«

Drugega dne so se zbrali doktorji in učenjaki na vseučilišču; tudi Pavliha je privedel svojega krčmarja pa še nekatere meščane in znance s seboj. Učeni gospodje so mu veleli, naj stopi na govorniški oder, da bo odgovarjal na vprašanja, ki mu jih zastavijo.

Zdaj je rektor vstal ter s svečanim naglasom vprašal: »Povej nam in dokaži, posiliučenjak, koliko veder vode je v vseh morjih na svetu?«

»Častiti gospod rektor,« je odgovoril Pavliha, ne da bi še kaj pomišljal, »zapovejte vsem rekam in veletokom, ki se izlivajo v morje, da se njih tok pri priči ustavi; zakaj šele potem morem vodo v morju izmeriti!«

Tega, seve, rektor ni mogel storiti, in ker ni svojega dela opravil, tudi ni mogel vzdržati zahteve, naj Pavliha morje izmeri.

Zato je brž zastavil drugo vprašanje, rekoč: »Povej mi, koliko dni je minilo od časov praočeta Adama pa do danes?«

Pavliha je na mah odgovoril: »Samo sedem, gospod rektor, in kadar mine sedem dni, se začne zopet drugih sedem; tako pač pojde do konca sveta.«

Rektor pravi nato: »Tretje vprašanje se glasi: kje je sredina sveta?«

»Tu, prav tule, kjer stojim jaz,« je odgovoril Pavliha; »ako ne verjamete, pa pojdite in zmerite z motvozom! Ako manjka le za las, morete reči, da sem jo polomil.«

Zbor učenjakov je spet moral molčati; zakaj kako bi neki z motvozom premerili zemljo! Rektor se je samo namrdnil, pogoltnivši jezico, pa je zastavil naslednje vprašanje: »Povej nam, kako daleč je od zemlje do nebes?«

Pavliha ni dolgo pomišljal in je odgovoril: »Eh, to pač ni daleč. Ako v nebesih govoré ali boga pokličejo, se pri nas tu doli čisto lahko sliši. Le splezajte, gospod rektor, do nebes, a jaz bom tu na zemlji čisto potihem zaklical. Gotovo me boste slišali, če pa ne, naj izgubim igro!«

Tudi s tem odgovorom se je moral rektor zadovoljiti; zato je zastavil še poslednje, peto vprašanje: »Kako veliko je nebo?«

Zvitega kljukca tudi to zadnje vprašanje ni spravilo v zadrego; odgovoril je gladko, kakor gre učenjakom: »Jezero sežnjev je široko in jezero vatlov visoko, pa prav nič več in nič manj. Ako mi ne verujete, le poberite sonce in mesec in zvezde z neba pa izmerite potem praznino! Prepričali se bode, gospod rektor, da resnico govorim, četudi mi ne verjamete nič kaj radi, kakor je videti.«

Kaj je hotel rektor temu prigovarjati, in kaj naj bi bili dejali drugi učeni gospodje? Lepo molčali so in molčeč priznali, da jih je Pavliha posekal. »Kdo bi norčaku prišel na konec!« so godrnjali, razhajajoč se po mestu.

KAKO JE PAVLIHA OSLA BRATI UČIL.

Četudi je Pavliha s svojo norčavostjo osramotil učeno gospodo, vendar se mu ni zdelo ugodno, da bi se še dalje mudil v učenjaškem Gradcu. Zakaj gospodje magistri, rektorji in doktorji bi mu utegnili kako gorko zagosti, ker jim je tako očito razgrnil staro resnico, da mrvica zdrave pameti več zaleže kakor gomila učenosti!

Ker pa je Pavliha že zaplaval v učenjaške vode, je romal dalje na sever, v Prago, kjer tudi stoji stara, slavna visoka šola. Tudi tukaj je dal nabiti po vratih vseučiliških dvoran ter razglasiti, da se upa razrešiti najtežja vprašanja, ki si z njimi učenjaki belijo glave. Rektor je sklical učene može na posvetovanje, kakšno nalogo naj bi izbrali Pavlihi, da se jim ne izmuzne in jih ne osramoti tako, kakor se je bilo zgodilo učenim gospodom v Gradcu. Sklenili so končno tako, da bodo dali Pavlihi osla v šolo, ki ga naj nauči brati.

Rektor je pozval Pavliho k sebi in mu je dejal: »Mojster, nabili ste pismene pozive na vrata, češ, da ste kos najtežjim nalogam. No, in gospodje z visoke šole so sklenili, da pošljejo mladega oslička k Vam v šolo. Ali si upate, da ga naučite brati iz knjige?«

»I, kakopak, rad ga sprejemem v šolo, oslička,« je odgovoril Pavliha, »vendar pa moram imeti za tako delo dovolj časa; zakaj osel je precej zabita žival.

Že za otroka je treba dvajset let, ako ga hočem vzgojiti v učenega človeka; zato bo osliču odmeriti vsaj trideset let za učenje, seveda, saj nima neumna živinica niti daru govora.«

Rektor je k temu pojasnilu molčal; kaj naj bi bil tudi dejal? Pavliha pa si je potihem mislil: »Troje nas je: ako umre rektor — saj je mož že priletel in betežen — pa sem prost; ako umrem jaz, kdo mi more še kaj očitati; ako umre moj učenec, sem pa tudi rešen.«

Pavliha sprejme torej osla v šolo, da ga nauči branja, a kot učnino zahteva pet sto tolarjev, ako bo pouk uspešen. Polovico šolnine so mu morali že vnaprej na roko odšteti, tako si je bil izgovoril.

Pavliha jo je zavil z osličem v krčmo »K stolpu«, kjer je točil krčmar veseljak. Za svojega učenca je najel poseben hlev, a tudi zase je poskrbel, da je imel vsak dan obilo jedalce in pijače na mizi. Potem si je kupil star psaltnik; knjigo je položil oslu v jasli ter je natrosil med iste ovsa. Oslè je to brž opazilo in radi ovsa je kaj marno obračalo liste. Ko pa ni med listi več našlo ovsa, je začelo rigati na vse pretege: »I-a, i-a, i-a!«

Ko je bil Pavliha osla tako privadil, je šel k rektorju in mu dejal: »Velečastni gospod, kdaj izvolite priti pogledat, česa se je moj učenec že naučil?«

»Ljubi mojster,« se je začudil rektor, »ali se res kaj prime dolgoušca?«

»Res, trdo betico ima šivčè,« je odgovoril Pavliha, »in težko mu je kaj v glavo vbiti. Toda z velikim trdom sem ga pripravil do tega, da že zna liste obračati. Tudi nekaj črk, osobito zvočnih samoglasnikov, že pozna in jih izgovarja. Ako Vam je ljubo, gospod rektor, pridite z mano, da boste sami videli in slišali!«

Dobri osliček se je moral ves dopoldan postiti; zakaj Pavliha si je mislil: komur je poln trebuh, je za učenje gluhi! Ko je Pavliha z rektorjem in še z nekaterimi magistri vstopil v hlev, je bil sivec dolgoušec pošteno lačen in, po nazorih svojega šolmoštra, za učenje kot nalašč pripraven. Pavliha je položil svojemu učencu knjigo v jasli, in brž ko je sivec to ugledal, je pričel z gobcem preobračati liste in iskati ovsa. Da bi bil našel le drobno zrnce, pa bi ga bil prebral in pobral. Ker pa ni nikjer v knjigi iztaknil ovsa, se je prišel dreti, da je skozi ušesa letelo: »I-a, i-a, i-a!«

»Lejte, ljubi gospodje,« je dejal Pavliha, »listati že zna in obe črki »i« in »a«, ki stoji na zadnji strani, tudi že pozna. Upam, da bo kmalu še modrejši!«

Rektor je bil s prvim poizkusom zadovoljen; a ker je bil gospod že star in trhel, ga je kmalu nato pobrala bela smrt. Pavliha je zdaj izpustil svojega učenca, da je odšel, kamor ga je mikalo. Pavliha sam pa je slekel suknjo dopetačo in se je odpravil nazaj proti domu s polnim mačkom evenka za pasom.

MLADI PIŠEJO

PASTIR TEVŽEK

Zadnji jesenski žarki so sijali dokaj toplo. Redki jesenski planinski cvetovi so zrlji nepremično v nebo, kakor da bi se hoteli še enkrat do sita napiti sončne svetlobe. Veter je pihal in se poigraval z vrhovi dreves.

Pred leseno planinsko kočo sta sedela na klopi pastir Tevžek in njegov stari dedek. Bila sta otožna in gledala sta nekam daleč, daleč. Ded je tupatam potegnil iz dolge pipe in pobožal vnučka, ki je lepo ubiral na piščal. Deček ga je pogledal s svojimi ljubeznivimi očmi in bil je zadosten dokaz, kako zelo ljubi pastirček deda.

»Povej mi, prosim, kaj, dedek!« ga je prosil Tevžek in odložil piščalko.

»O čem?« je vprašal ded in videti je bilo, da ni nič kaj pri volji.

»Kaj o mojih rajnikih starših in o mojem rojstnem kraju.«

Ded se ni vprašanja Bog ve kaj razveselil. Vedel je, da bo postal še bolj žalosten ob teh spominih. Milo je pogledal dečka.

»Leta brezskrbnega življenja so ti tekla v vasici, ki jo vidiš tamle,« je pričel ded in pokazal na skupino hiš pod planino. »Tam si skakal s svojimi tovariši, se hodil kopat v Sočo, hodil skupaj z njimi v cerkev in šolo. Bil si srečen, ker si imel ljube starše. Mati te je z vso svojo ljubeznijo negovala in hranila, oče pa je hodil vsak dan na delo.«

»In kaj potem, dedek?« je vprašal Tevžek, ki je še vedno gledal svojo rodno vasico.

»Potem —« je nadaljeval starček, »je nekega dne stopil v našo hišo tuj mož, menda očetov prijatelj in prinesel sporočilo, da...«

Dedu je zastala beseda. Bilo mu je preveč hudo, da bi mogel povedati nesrečo. Zakril si je obraz in dve vroči solzi sta kanili iz starčkovih oči.

»Ne jokaj, ded! Povej, kako je bilo potem,« je prosil Tevžek.

Ded si je obrisal oči, dvignil glavo in s težkimi besedami nadaljeval:

»Prinesel je grenko sporočilo, da tvojega očeta ne bo več domov.«

Ded je ponehal. Gledal je Tevžka, ki je klonil z glavo. Naposled je nadaljeval:

»Tvoja mati, močna ženica, ga je šla v bolnišnico obiskat. Ko ga pa je zagledala vsega izmučenega, bledega in v zadnjih zdihljajih, se je zgrudila pri njegovi postelji in...«

»— je umrla?« je vprašal Tevžek.

»Da! Umrla je prej kot tvoj oče, ko ti je bilo štiri leta.«

»O, zlata mamica! Zdaj naju gleda iz nebes in sliši, kako se o njej pogovarjava,« je vzdihoval pastirček in gledal proti nebu. »In kje počiva?«

»Ali slišiš zvon, ki klenka v vasi. Ave Marijo zvoni. Tam pri cerkvi je grob in tam notri spi tvoja mati. Moliva!«

OCVIRK VASILIJ, mešč. šola, Vič.

Če človek na
mehko pade, se
lahko smeje.

D R O B I Ž

KAJ JE AZBEST?

Kdo še ni videl bele azbestne lepenke, ki jo uporabljajo kot neizgorljive vložke in opaže pri strojih in v stavbarstvu. Videli ste gotovo tudi že neizgorljivo streho iz »eternita« ali ste vsaj čuli o neizgorljivi azbestni obleki za laboratorijske delavce in gasilce.

Kaj je torej azbest? Živalsko ali rastlinsko vlakno? Ne to, ne ono, ampak rudninska snov: magnezijev silikat. Azbest, ki je praktično uporabljiv, je kristalizirana, temnozelena rudnina serpentin in je kakor ta kemijska spojina iz 40% magnezije in 12 do 15% vode. Ostanek pa tvorijo železni oksidi in glina. Tudi mnoge druge rudnine kristalizirajo v iglicah, azbestovi kristali pa so v tem pogledu pravo čudo, saj so njega nitkasti kristali zelo dolgi, pred vsem pa neizmerno cepljivi v čezdalje tanjše nitke. Najtanjša vlakna, ki so jih doslej odcepili, so bila komaj 0'000075 mm debela a so se pokazala pod drobnogledom še kot snopčiči novih, še tanjših lask.

Za izdelovanje azbestnih plošč, posebno pa tkanin, se da uporabljati skoraj edini serpentinski azbest ali krizotil, ki ima jako dolge in kakor volna upogljive kristalne nitke. Radi velike mehko in prožnosti pridobivamo lahko azbest s stroji, ne da bi pri tem trpela tvarina. Zadosti dolge nitke predejo in tkejo kakor bombaž ali volno. Krajši azbest mešajo s cementom, ki dobi s tem veliko prožnost in odpornost proti vremenskim vplivom in ognju. Tako izdelani »eternit« je najboljši krov za poslopja. Predilnice in tkalnice za azbestno robo so v prejšnjih časih mnogo kratkega azbesta zavrgle, danes pa uporabijo vse take odpadke za izdelavo eternita.

Najznamenitejša lastnost azbesta je velika odpornost proti vremenskim neprilicam, pa proti ognju in kislinam. To mnogo vredno lastnost izpričujejo neizrabljeni skladi, kjer so že tisoče let odkrite zgornje plasti azbesta še danes uporabljive. Azbest je tudi zelo slab prevodnik toplote in elektrike.

Največ krizotilnega azbesta pridelujejo Kanada, Rodezija in Rusija. Po eno večje podjetje je še v USA, Transvalu, na Cipru in v Italiji. Znamenit eternit izdelujejo tvornice cementa v Solinu pri Splitu.

D. H.

Bohinc Boris, mešč. šola na Rakeku :

Modic Anton, mešč. šola Rakek :

POSETNIČA

ČERNE ITIRIZI

RATEŠAJ

Kaj ta nam kliče

UGANKI

Kaj je hkratu več ali manj?

Tisti ki dela, noče, tisti ki pride ponj,
ne mara, tisti ki rabi, ne ve, da rabi?

UMETNI JAHAAČ

Narat Katica, mešč. šola A. M. S. v Mariboru :

ZASTAVICA

Prve in zadnje črke povedo voščilo.

1. Srebro
2. rokav
3. Ebro
4. Čil
5. Noe
6. ozokerit
7. nosilo
1. kovina
2. del obleke
3. reka v Evropi
4. krepak
5. svetopisemska oseba
6. kameni vosek
7. za prenašanje bolnikov

Pepček, kakšne akrobacije pa proizvajaj ?

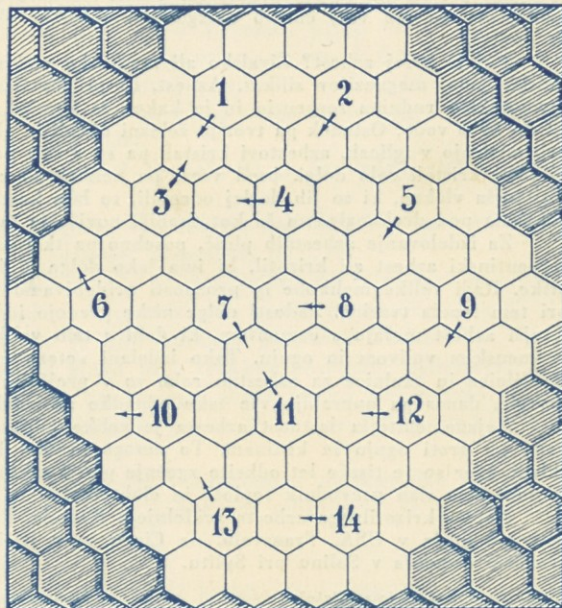
Čitajte „Razore“!

Sestavil D. H. :

KRIŽANKA V SATU

Vsaka beseda ima po šest črk, ki se vrstijo okoli števil v smislu urinega kazalca. Pričetke besed označujejo strelice.

Besede pomenijo : 1 žensko ime; 2 obdelovalec kovine; 3 gora, ki je na njej obstala Noetova ladja; 4 list za odraslo mladino; 5 morski razbojnik; 6 obdelovalec kožuhov; 7 sl. iz pisanih kamenčkov; 8 dvoživke; 9 reka v Sveti deželi; 10 časopisni oglas; 11 fizikalna mera; 12 pripomoček za pouk in zabavo; 13 grški modrijan; 14 kos lune.

„RAZORI“ izhajajo osemkrat na leto in veljajo 30.— Din, za pol leta 15.— Din, za četrta leta 7:50 Din. Posamezna številka stane 3.— Din. — List izdaja „Udruženje jugoslovanskega učiteljstva meščanskih šol, sekcija za Dravsko banovino v Ljubljani“, zanjo odgovarja Tone Fakin, ravnatelj meščanske šole na Viču. — Urednik Tone Gaspari, ravnatelj meščanske šole na Rakeku. — Za uredništvo odgovoren Drago Humek, upokojeni ravnatelj meščanske šole v Mariboru. — Vse dopise pošiljajte na naslov: Uredništvo „Razorov“, Rakek. — Za Mariborsko tiskarno odgovarja Stanko Detela, ravnatelj v Mariboru.